

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky

**PARTICIPACE DĚTÍ V DOMECH DĚTÍ A MLÁDEŽE
KARLOVARSKÉHO KRAJE**

**THE PARTICIPATION OF CHILDREN IN CHILDREN
AND YOUTH CENTERS IN KARLOVY VARY REGION**

Bakalářská práce

KATEŘINA MÜLLEROVÁ

Vychovatelství

Kombinované studium

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Lautnerová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Daniely Lautnerové. V práci jsem použila informační zdroje uvedené v seznamu.

V Praze 20. 3. 2014

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Mé poděkování patří PhDr. Daniele Lautnerové za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Anotace

Ve své práci teoretickou část věnuji historii volného času, jeho proměnným faktorům a postoji státního vzdělávacího programu. Zabývám se významem participace. Zkoumám, jestli pedagogové volného času připouští participaci dětí ve volnočasových zařízeních jako nástroj výchovy a postoj dětí, jestli chtějí participovat na programu domu dětí a mládeže. Výzkumná část je věnována dotazníkovému šetření dětí a pedagogů volného času, jejich názoru na participaci ve volnočasovém zařízení.

Klíčová slova

Volný čas, mimoškolní vyučování, klíčové kompetence, participace, většina, menšina, demokracie, mentální zralost, komunikace, empatie, rada dětí.

Annotation

The theoretical part of this work focuses on the history of free/leisure time, its variable attributes and the attitude of the state education programme towards it. I am concerned with the significance of participation. On one side I investigate whether the educationalists accept the participation of children as an instrument of education and on the other side the position of children, whether they want to participate in the programme of the centre for children and youth. The research part of this work is dedicated to a survey research of children and leisure time educationalists and their opinions on participation in leisure time institutions.

Klíčová slova v anglickém jazyce

Free time activities, education, after-school education, key skills, majority, minority, democracy, mental maturity, communication, empathy, children council, free/leisure centres.

Souhlasím s půjčováním bakalářské práce v rámci knihovních služeb.

OBSAH

ÚVOD.....	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 Teorie volného času	8
1.2 Historický vývoj	10
2 Výchova dětí a mládeže ve volném čase v současné době	14
2.2 Volnočasové aktivity dětí a mládeže v evropských zemích	23
2.3 Volnočasové aktivity dětí a mládeže ve Spojených státech amerických	27
2.4 Volnočasové aktivity dětí a mládeže v afrických zemích (Tunisko).....	29
2.5 Srovnání volnočasových aktivit ve vybraných oblastech	31
3 Problém participace	32
3.1 Termín participace	32
PRAKTICKÁ ČÁST	38
4 Participace dětí a mládeže v praxi	38
4.1 Stávající stav participace v domech dětí a mládeže Karlovarského kraje ..	38
4.2 Rada dětí a mládež při domech dětí a mládeže.....	64
ZÁVĚR	65
POUŽITÁ LIETRATURA.....	68
Monografické publikace	68
„Elektronická“ díla	69

ÚVOD

„Boskovice - Řád družinového úsměvu. Tak se jmenuje ocenění, které od tohoto školního roku udělují děti, které navštěvují školní družinu Sušilova v Boskovicích. Řádem děti vyznamenají ty, kteří se jim a školní družině nezištně věnují a něčím školní družinu obohatí. Děti samy tak nakreslily diplom, který budou odměnění lidé dostávat. Navíc pro ně vytvořily i medaili z keramické hlíny. Řád předávají odměněným vždy samy děti“.¹

Dlouhou dobu jsem přemýšlela o úvodu své bakalářské práce. Až mne zaujal článek, který popisuje výsledek participace dětí v rámci družiny. Jaké mohou vznikat krásné aktivity, když dojde k naplnění participačních principů. Lepší úvod jsem si vymyslet nemohla.

Oblast spoluúčasti dětí a mládeže v rozhodovacích procesech je mi velice blízká. Spolupráci s mladými lidmi aktivně využívám ve své dlouholeté praxi pedagoga volného času v Domě dětí a mládeže Karlovy Vary. Je nutné si uvědomit, že děti nejsou schopny samostatně plně uplatňovat svá práva, a proto je třeba o ně pečovat. Vytvořit jim prostor pro plnohodnotný rozvoj. Uspokojovat a rozvíjet jejich zájmy a potřeby. To znamená, dát jim prostor pro vyjádření názoru a naučit je odpovědnosti za jejich jednání a činy. Pomoci jim stát se právoplatným členem společnosti a chránit je před negativními vlivy společnosti, které ohrožují jejich plnohodnotný vývoj.

Jak je zřejmé z předešlých řádek, cílem mé bakalářské práce je zjistit současný stav participace dětí a mládeže ve střediscích volného času Karlovarského kraje.

---

¹ Ondráčková E., V boskovické školní družině udělují Řád družinového úsměvu. [Internet] 12. 2. 2014, revize [10. 3. 2014]. <https://blanensky.denik.cz/zpravy_region,>

Teoretickou část mé práce rozdělím do tří kapitol. V první kapitole se budu věnovat vysvětlení termínu volného času, tak jak jej vnímám já osobně a jak na volný čas nahlíží odborníci.

Historii volného času vymežím obdobími starověku, středověku a novověku. Výchova dětí ve volném čase v současné době bude obsažena v druhé kapitole, kdy společně s vysvětlením tohoto termínu se budu zabývat volnočasovými aktivitami ve vybraných zemích.

Součástí těchto podkapitol budou jednotlivé postoje zemí a finanční dotace v oblasti volného času dětí a mládeže. Dále se pak zaměřím na hodnotové orientace a samotné volnočasové aktivity mladé generace. Poslední kapitolou teoretické části bude vysvětlení termínu participace a její historický vývoj, vysvětlení důvodu jejího vzniku a principů využití.

Praktickou část věnuji stávajícímu stavu participace ve střediscích volného času v Karlovarském kraji. Výzkum, prostřednictvím dotazníkového šetření, provedu jak u pedagogů volného času, tak u účastníků zájmového vzdělávání oslovených středisek volného času Karlovarského kraje. Cílem bude potvrzení nebo vyvrácení vlastních hypotéz, s kterými do výzkumu vstoupím. Předpokládám, že pedagogové volného času používají pouze základní participaci v každodenním obsahu zájmového vzdělávání a že děti a mládež mají zájem se aktivně podílet na spoluúčasti v procesech rozhodování v rámci středisek volného času Karlovarského kraje. Pomocí grafického znázornění vyhodnotím jednotlivé odpovědi respondentů. Po zjištění stávajícího stavu participace ve střediscích volného času Karlovarského kraje celkově zhodnotím situaci a popřípadě navrhuji možná řešení.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Teorie volného času

1.1 Vymezení pojmu

Pod pojmem volný čas rozumíme určitý časový prostor, kdy jedinec nemá žádné povinnosti. Věnuje se pouze svobodně vybraným činnostem na základě svých zájmů a potřeb. Tyto činnosti mu přinášejí radost a uspokojení. Ve svém volném čase jedinec nezažívá pocity úzkosti a obav.

S prvním vymezením pojmu přichází v době starého Řecka filozof Aristoteles, který chápe volný čas jako: „Čas na rozumování, čtení veršů, setkávání se s přáteli a poslouchání hudby“. Karel Marx chápe volný čas jako sféru lidské svobody, svobodného rozhodování a svobodné činnosti. Práci charakterizuje jako říši nutnosti, volný čas jako říši svobody.

Dnešní moderní doba vymezuje volný čas takto: „*Volný čas je doba, která nám zbývá po splnění povinností. Je to doba naší svobodné volby. Zahrnuje činnosti, které vykonáváme dobrovolně, rádi, přinášejí nám radost a uspokojení*“.² Do volného času nepatří činnosti spojené se základní péčí o svou osobu a o osobní věci.

1.1.1 Volný čas dětí a mládeže

Do volného času dětí a mládeže nespadá vyučování a aktivity s tím související. Dále pak povinnosti, které vyplývají s chodem rodiny, uložené vzdělávání a různé přesuny a čekání v rámci každodenních povinností. Odpočínuté dítě nebo mladý člověk je schopen se daleko lépe vzdělávat a naplňovat sociální role.

---

² Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 2002, s. 31

Prostřednictvím smysluplně stráveného volného času může mladá generace nabýt mnoho potřebných zkušeností, znalostí a kompetencí, které upotřebí v osobním životě. Dalším velmi důležitým aspektem účelně stráveného volného času je kompenzace vlivu některých problémových rodin. Pokud dítě pochází z nepodnětného, málo podnětného, či sociálně slabého prostředí, může školské zařízení, působící i v rámci volného času, tento rozdíl z části vyrovnat. V této oblasti je velmi důležité citlivé působení kompetentního pedagoga volného času. Vytváří se zde formální i neformální skupiny, které mají velký vliv při dospívání dítěte.

Ve chvíli, kdy se nepodaří kompenzovat rozdílná prostředí, narůstá riziko, kdy mladý člověk je ohrožen působením nežádoucího vlivu skupiny s rizikovým projevem chování. Nedostatek citu, špatné rodinné vztahy, pocity nezájmu, nuda, absence přátel a dobrých výsledků ve škole má za následek, že jedinec hledá oporu v partě kamarádů, na ulici ... „*U dětí s výraznějšími poruchami chování se jako příčiny objevují nejčastěji špatná úroveň rodinné výchovy a chudé využívání volného času*“³. Smysluplně strávený volný čas je tedy významnou primární prevencí v rizikovém chování dětí a mládeže.

Hlavní náplní středisek volného času je tedy preventivní činnost v rámci zájmového vzdělávání.

„Zájmové vzdělávání poskytuje účastníkům naplnění volného času zájmovou činností se zaměřením na různé oblasti. Zájmové vzdělávání se uskutečňuje ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, zejména ve střediscích volného času, školních družinách a školních klubech“.⁴

Je však velmi důležité respektovat věkové a individuální zvláštnosti dítěte ve volnočasových aktivitách, brát ohled na jeho biologické a psychické potřeby. Pedagogové volného času by měli nejen brát zřetel na zmíněné skutečnosti, ale i motivovat a citlivě metodicky vést mladé lidi v procesu zájmového vzdělávání.

---

³Pávková, Hájek, Hofbauer, Hrdličková, Pavlíková, 2002, s. 16

⁴Formy zájmového vzdělávání – knihovna. [Internet] 29. 10. 2013, revize [2. 3. 2014].
<http://knihovna.oseminare.cz/index.php/Formy_zajmového_vzdělávání >

Je nutné sestavení natolik atraktivního programu a vytvoření pozitivního sociálního prostředí, aby to oslovilo co nejširší dětskou a pokud možno i rodičovskou veřejnost. Tyto aktivity by pak měly vést k všestrannému harmonickému rozvoji osobnosti dítěte, to znamená aktivace tělesných a duševních vlastností a pozitivních sociálních vazeb. Určitou pomocnou cestou v tomto důležitém procesu je spolurozhodování dětí a mládeže.

1.2 Historický vývoj

Dostupných informací o tom jak lidé v historii trávili volný čas, pokud nějaký měli, je minimum. Z historických pramenů a další dostupné literatury lze alespoň s určitou mírou pravděpodobnosti dedukovat, jak lidé trávili volný čas. Období jsou rozdělena do tří vývojových etap: starověk, středověk a novověk.

1.2.1 Starověk

Starověk je doba velmi dlouhá, a proto jsem se zaměřila především na dobu antiky, která se stala kolébkou evropské vzdělanosti. Je důležité připomenout, že se nejedná o jednotnou společenskou normu, ale o polaritu v postojích vůči člověku, vzhledem ke státům antiky (Sparta a Athény).

Sparta byla svým založením vojenským státem. K tomu, aby fungoval, bylo zapotřebí stanovit i pravidla výchovy, která řídil stát. Počátkem byl selektivní výběr zdravých a nezuživých novorozenců. Chlapci odcházeli od rodin již v sedmi letech. Dostalo se jim vzdělání především tělesné a branné. Dívky zůstávaly doma a učily se obstarávat domácnost. Z toho lze usuzovat, že mladý člověk neměl příliš volného času a navíc, že jeho volnočasový prostor nebyl příliš svobodný a kreativní.

Oproti tomu Athény byly v přístupu k člověku humanističtější. Bylo to dáno ekonomickými, politickými i kulturními aspekty. Výchova v athénské pojetí je kalokagathia. V přeneseném slova smyslu ji lze vymezit jako výchovu k tělesné a duševní zralosti jedince. Jestliže se ve Spartě chlapci učili pouze základům čtení a psaní, v Athénách je na těchto základních dovednostech postavena celá výchova. Vzdělání se dostávalo opět zejména chlapcům a to hlavně z bohatých rodin. Dívky jsou i zde vzdělávány doma, kde jsou vedeny především k domácím pracím.

Nabízí se úvaha, že zde již lze pravděpodobně očekávat více volnočasových aktivit. Z pohledu dnešní doby, bychom spíše tento čas označili, jako odpočinkový. Je snad opodstatněné konstatovat, že čím je stát vyspělejší, tím mají obyvatelé větší prostor pro svůj volný čas.

Řím je právě tohoto dokladem. Své základy postavil na vyspělém Řecku a prohluboval své znalosti a dovednosti. Výchova a vzdělávání probíhaly prostřednictvím státu. Byly zakládány i první vysoké školy, které sloužily jako kulturní centra. K této době se váže i známý výrok: „Dejte lidem chléb a hry“. Hry v římské době měly všelidový charakter. Lidé se bavili u gladiátorských zápasů, sportovních her a divadla. Svobodní občané již dokázali vymezit svůj volný čas k aktivitám, které si dobrovolně zvolili. I nyní se nabízí historické souvislosti. Je-li společnost přesycena přílišnou svobodou, dochází k její destrukci a úpadku. Nebylo tomu ani zde jinak.

1.2.1 Středověk

V průběhu středověku vzrůstá vliv křesťanství. Pozornost člověka je nasměrována k víře v jediného boha. Tím je dáno i postavení člověka s jeho potřebami. Primárně je determinována biologická složka osobnosti.

Člověk přestává být středem zájmu. Je tedy zcela logické, že o volném čase v této době nelze hovořit. Ovšem i středověk je velmi dlouhý časový úsek, který je třeba rozdělit do třech charakteristických období a to: gotické, renesanční a barokní.

Křesťanská víra v románské době nabývá velkého významu. Jedinec je oproštěn od pozemských požitků. Sílením křesťanského vlivu se vyznačuje nástup doby gotické. Člověk je opět zanedbatelný. Důležitým ukazatelem významu člověka se stává jeho pevná víra a samozřejmě jeho hmotné statky. Individualita jedince se stává nedůležitou. Nositelem vzdělání se stává církev. Ta samozřejmě vychovává kněze a posiluje tím svojí pozici. Dívky jsou stále vedeny k domácím pracím. Společnost je zvětší části negramotná. Křesťanství v té době vnímá volný čas jako zahálku a rouhání se. Rozvojem řemesel však vzrůstá potřeba společnosti vzdělávat se i ve světských oborech (např. zbrojířství, zemědělství, ...). Jedinec hledá další možné cesty a nachází svou individualitu.

Návrat k antickým ideálům je znakem doby renesance. Středem zájmu se stává člověk s jeho potřebami. Rozvíjí se přírodní vědy, filozofie i kultura. Vzdělání je nedílnou součástí této doby. (Výraznou osobností pedagogiky je Erasmus z Rotterdamu. Je zastáncem výchovy a vzdělávání od útlého věku. Důraz klade na vzdělání.

Tělesné výchově se věnuje okrajově.) Je nástrojem ke zjednodušení a zkvalitnění života. Tím si člověk podmiňuje i svůj čas a hospodařením s ním. V 18. století pak termín volný čas dostal svého nynějšího významu, čas na zábavu.⁵

Posledním celoplošným směrem se stává baroko. Situace v Evropě je velmi nesourodá, proto je třeba z mocenských důvodů vymezit svoje državy, majetek, vládu... Ačkoli člověk obrací svůj zájem převážně zpět k víře, staví však již na základech renesančních učenců a myslitelů. To platí i pro pedagogiku. Vzdělávání již není pouze výsadou bohatých, ale dostává se i prostému lidu. Postupně je zaváděna povinná školní docházka pro chlapce i dívky. Vzdělání často usnadňuje lidem práci a umožňuje tak i čas na zábavu. Na rozdíl od dnešní doby byl jejich volný čas často spojen s prací. Především jej trávili péčí o své tělo a domácnost. Těšili se na svátky, kdy tančili, bavili se. Hráli různé dobové hry a pořádali divadelní představení, turnaje a soutěže, kdy mezi sebou bojovali týmy z vesnic a měst. Aristokracie, která měla daleko více volného času, ráda chodila na procházky do přírody. Vyjížděla na lov, pikniky v přírodě, kde zpívali a tančili.

1.2.2 Novověk

Se vzrůstajícím vzděláním společnosti a k usnadnění těžké práce začali lidé vymýšlet různé nástroje a přístroje. Tím se vyznačuje novověk. Člověk hledá možná řešení, různé druhy postupů a metod pro snazší život. Vzdělávání se stává zájmem státu, který jej organizuje a řídí. Je postupně dostupné oběma pohlavím a je rozděleno do jednotlivých stupňů (primární, sekundární, terciární).

---

⁵ Verdon, 1996, s. 13

V českých zemích jsou zřizovány takzvané „útulky“, což jsou předchůdci dnešních školních družin. Hlavní cílem těchto institucí je zaměstnat děti, aby se nemohly věnovat škodlivým a rizikovým činnostem. Důraz je kladen na tělovýchovu, pracovní výchovu, poznávání přírody, historii regionu. Děti jsou vedeny k samostatnosti a k vypracovávání domácích úkolů. Výchova je zajištěna kvalifikovaným pedagogem. Je to i doba, kdy lidé objevují volný čas, který využívají pro svou zábavu. Proto se sdružují v zájmové spolky, ať již sportovní, či kulturní. Vznikají ochotnická divadla a mládežnické spolky. Do zájmu o volný čas se zapojují i děti. V roce 1844 George Williams zakládá křesťanské sdružení mladých mužů YAMCA, které pomáhalo mladým lidem v přeindustrializovaném a odlišném prostředí. Jeho dívčí podoba YWCA vzniká v roce 1855. V Čechách se zakládají v polovině 19. století Křesťanské spolky mladíků nebo Křesťanská sdružení mládeže. Další výraznou organizací je český tělovýchovný spolek Sokol, který založil Miroslav Tyrš v roce 1862. V jeho činnosti se navrácí k antické myšlence kalokagathia.

Počátkem 20. století vznikají v Evropě skautské oddíly, které vedou mladého člověka při jeho cestě k osobnímu růstu. U nás je založen A. B. Svojsíkem český skautský spolek „Junák“. Skauting byl rozpuštěn na začátku okupace v roce 1940 a v roce 1950 jej z ideologických důvodů zakázali komunisté. V průběhu 20. století se stal volný čas významnou součástí každého lidského života. A to především volný čas dětí a mládeže. Lidé si uvědomili, že pokud není o děti po vyučování postaráno, mohou se v dospělosti stát součástí kriminální komunity a jejíž restrikce vyžaduje velké finanční náklady. Tato potřeba vyvolala vznik činností a středisek volného času. Nejdříve to byla zařízení určená dospělým, která část pozornosti rozšířila také na děti a mládež. Později vznikají zařízení zaměřená pouze na nejmladší věkové skupiny, kde byl pro ně vytvářen specifický výchovný prostor.

Od konce druhé světové války až do šedesátých let se volnočasová zařízení po poválečné obnově rozvíjela a rozšiřovala v podmínkách rozděleného kontinentu. V nesocialistické části Evropy se rozvíjely soustavy dětských hřišť, kluby a sportovní zařízení na školách (nejprve v Anglii). Vznikala střediska volného času dětí a mládeže, domy mládeže a kultury, letní kolonie ve Francii a Německu.

Ve východní, socialistické části Evropy vznikala volnočasová zařízení za přímého vlivu státu a byla spjata s jeho ideologií. Začaly vznikat zcela nové organizace, jako byly domy pionýrů a mládeže, stanice mladých přírodovědců, techniků nebo turistů. Do práce s dětmi se začlenily i odborářské domy kultury, tělovýchovné a další společenské organizace. Při školách byla zřizována denní zařízení pro děti zaměstnaných rodičů (školní družiny, později kluby). Začínají se budovat lidové školy umění. Zároveň si však někteří lidé uvědomili, že v důsledku pobytu dětí v zařízeních v době volného času se zvyšuje ideové působení na mladou generaci.

V sedmdesátých a osmdesátých letech se objevuje v západoevropských zemích velmi výrazný nárůst životních problémů mladé generace. Díky vzrůstající nezaměstnanosti je patrná krize v rodinách a objevují se problémy užívání drog mladými lidmi. V některých zemích došlo k podcenění významu volnočasových aktivit a zařízení. Mládež je nespokojená se svým postavením ve společnosti a bouří se. V zemích střední a východní Evropy se dále kvantitativně rozvinuly dosavadní typy zařízení. Význam vlivu zařízení pro volnočasové aktivity se v těchto zemích také zvyšuje v souvislosti s narůstajícím počtem imigrantů, často se zcela jinými kulturními tradicemi.

V devadesátých letech se zásadně mění situace v celé evropské společnosti, což se také projevuje i v oblasti volného času dětí a mládeže. Zařízení pro děti a mládež se musela začít vyrovnávat se zcela novými podmínkami své existence. Bylo nutné, aby reagovala na nové soutěžní a konkurenční prostředí. Otevřít se novým cílovým skupinám a uplatňovat nové přístupy v organizaci práce bylo nedílnou součástí nového přístupu těchto organizací k široké veřejnosti. Volnočasová zařízení v České republice i v zahraničí vstoupila do podnětného, současně stále náročnějšího prostředí. V něm byla nucena prokazovat svou funkčnost a schopnost reagovat na aktuální potřeby dětí a mládeže. Usilovala tak o další rozvoj své činnosti. Tyto velmi důležité aspekty v organizaci a chodu volnočasových zařízení přetrvávají dodnes.

2 Výchova dětí a mládeže ve volném čase v současné době

Volný čas se stává prostorem, kde uplatnění společenské participace má velkou šanci přispět k pozitivnímu vývoji postojů a dokonce někdy i osobnosti člověka. Současně však v této oblasti nelze vyloučit působení negativních vlivů a rizik.

Zájem komerčního sektoru však může být v obou směrech. V dnešní době se obecně dá konstatovat, že mladí lidé mají více času než dospělí. Existují však i skupiny dětí a mládeže, kterým není smysluplné využití volného času umožňováno. Na druhou stranu jsou i jedinci, kteří mají volného času nadbytek a nedokáží si s ním poradit. Mají málo školních a rodinných povinností, nebo je z různých důvodů odmítají plnit. Svůj volný čas tráví nahodile ve skupinách s rizikovým projevem chování a nudu zahánějí aktivitami, které jsou z hlediska jejich osobního vývoje i společensky přijatelného chování nežádoucí. Nedostatek i nadbytek volného času jsou z výchovného hlediska problematické. Jedním ze základních cílů výchovy ve volném čase je naučit děti trávit tento čas smysluplně. Nedílnou součástí je tedy výchova k volnému času mladé generace, na které se podílí mnoho výchovných činitelů. Nejvýznamnější je rodina, kde silně formativně působí vzory rodičů a dalších příbuzných. Pedagogové ve školách a školských zařízeních jsou dalšími činiteli, kteří mohou rozmanitými způsoby ovlivnit volný čas žáků. Měli by být vzorem i v oblasti smysluplného využití volnočasových aktivit a o svých zájmech a zálibách s dětmi hovořit.

Způsob smysluplně tráveného volného času je jedním z ukazatelů životního stylu. Ten je ovlivňován věkovou zralostí, zdravotní schopností, sociálním postavením a schopností jedince. Projevuje se ve způsobu využívání materiálních a sociálních podmínek, v hodnotové orientaci jedince a víceméně v každé aktivitě člověka. S tím samozřejmě těsně souvisí i využívání volného času. Pomocí materiálních prostředků jej lze využívat velmi různorodě. Velmi výrazným aspektem je touha po poznání, snaha získat zážitky a zvýšení osobní prestiže. Sociální prostředí může působit na jedince také opačně. Někteří dávají přednost individuálním aktivitám a jiní se sdružují v menších, či větších skupinách. Upřednostňované formy jsou důležitým ukazatelem životního stylu. Obsah a forma využití volného času záleží také na hodnotové orientaci jedince. Může nastat situace, kdy dochází k podceňování významu volného času. Převažuje plnění povinností a odpočívat lze až po jejich splnění (tj. u někoho nikdy). Další krajností je přeceňování, kdy za hlavní náplň života je považováno dělat pouze to, co člověka baví. Ideálním přístupem je chápání reálného významu volného času, kdy se nepřeceňuje ani nepodceňuje.

V neposlední řadě je důležitou součástí životního stylu také způsob jednání člověka, míra a směřování jeho činností v rozmanitých životních situacích. Lze odlišit aktivní a pasivní trávení volného času, kdy hranice mezi nimi je nejasná. Míra aktivity může být od pasivního přijímání informací, přes aktivní účast na činnostech až po vlastní tvorbu.

Velmi důležitým a nenahraditelným nástrojem je v této oblasti stát, jeho přístup a finanční podpora. Světovým sdružením pro rekreaci a volný čas (World Leisure and Recreation Association, WLRA) byl schválen dokument „Charta výchovy pro volný čas“ v roce 1970, upraven a přijat v roce 2000. Zdůrazňuje význam volného času pro člověka, a vyzývá vlády států k vytvoření vhodných podmínek pro smysluplné trávení volného času.

Překlad důležitých pilířů Charty výchovy pro volný čas⁶:

- Každý člověk má právo provozovat takové volnočasové aktivity, které jsou v souladu se společenskými normami a hodnotami jeho spoluobčanů. Vlády jsou povinny toto právo svých občanů uznávat a chránit.
- Zajištění volnočasových aktivit je z hlediska kvalita života stejně důležité jako zajištění zdraví a vzdělání. Vlády by měly pro své občany zajistit škálu dostupných volnočasových a rekreačních aktivit nejvyšší kvality.
- Jedinec je sám sobě zdrojem při vykonávání volnočasových a rekreačních aktivit. Proto by vlády měly zajišťovat prostředky pro získání dovedností a znalostí, které optimalizují prožívání volného času.
- Občané mohou využívat volný čas jak k seberealizaci, rozvíjení osobních vztahů, zdokonalování sociální integrace, rozvoji komunit a kulturní identity, tak k podpoře mezinárodního porozumění a spolupráce a zlepšování kvality života.

---

⁶ Charta pro volný čas. [Internet] 18. 3. 2006, revize [2. 3. 2014].
<<http://www.worldleisure.org/pdfs/charter.pdf> >

- Vlády by měly zajišťovat budoucí dostupnost naplňujícího trávení volného času udržováním kvality fyzického, sociálního a kulturního prostředí dané země.
- Vlády by měly zajišťovat vzdělávání profesionálů, kteří občanům pomohou nabýt osobní dovednosti, objevit a rozvíjet talent a rozšířit škály jejich volnočasových a rekreačních činností.
- Občané musejí mít přístup ke všem informacím o možnostech trávení volného času, které mohou využít k rozšíření svých znalostí a informovaným rozhodnutím na místní a národní úrovni.
- Vzdělávací instituce musí vložit veškeré možné úsilí do výuky charakteru a důležitosti volného času a způsobu, jak integrovat tyto znalosti do osobního životního stylu.

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají a zabezpečují právo dítěte na všestrannou účast na uměleckém a kulturním životě. Napomáhají k tomu, aby dětem byly poskytovány odpovídající a rovné možnosti v oblasti umělecké, kulturní, oddechové aktivity a využívání volného času.

Pro srovnání smysluplného využití volného času, jsem si vybrala Českou republiku, evropské země, Spojené státy americké a Tunis. Záměrně jsem zvolila tyto země, kde předpokládám různý postoj politického zřízení v oblasti volného času dětí a mládeže.

2.1 Volnočasové aktivity dětí a mládeže v České republice

Děti a mládež jsou věkovou skupinou obyvatelstva, která je vymezena od narození do 26 let. Kontinuální výzkumy Národního institutu dětí a mládeže identifikovaly následující trendy v hodnotových orientacích této sociální skupiny⁷.

---

⁷ Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007 – 2013. [Internet], revize [4. 3. 2014]. <http://www.rdmkv.cz/dokumenty/006/koncepce_statni_politiky_pro_oblast_deti_a_mladeze_>

„Narůstá význam ekonomické prosperity, kariéry, jako prostředku k získání majetku, materiálních hodnot a smyslového života a jeho prožitkům včetně drog“.⁸ Klesá význam kvality života, odpovědnosti za druhé a zdokonalování sebe sama. Vzrůstá význam majetku a náplně volného času, dle potřeb a zájmů jedince. Užitečnost pro ostatní, míra životního prostředí, veřejně prospěšné činnosti a význam demokracie jsou na okraji zájmu významné části dnešní mladé generace. Mladí lidé dnes preferují orientaci na vlastní ego. Sociálně duchovní systémy dnes u dětí a mládeže nemají potřebný vliv. Ve vývoji hodnotové orientace mládeže tak tedy narůstá pragmatismus, provázaný poklesem globálních a sociálních hodnot.

Z Koncepce státní politiky vyplývá, že dominantní volnočasovou aktivitou je sledování televize. Stále větší počet dětí a mládeže uspokojují potřeby prostřednictvím médií a stále více aktivit má mediální a virtuální charakter. Nové technologie (osobní počítač, internet, mobilní telefon ...) jsou fenomény, kteří formují dnešní mladou generaci. Dochází k digitalizaci životního způsobu mládeže, která bývá dnes nazývána generací on-line. Koncepce dále uvádí, že dalšími činnostmi, které mladí lidé dnes preferují je povídání si s přáteli a maximální odpočinek (nic nedělání). Následuje četba knih a časopisů, procházky v přírodě, sport, návštěva restauračních zařízení, chov zvířat, kutilství a další. Na úplném okraji zájmu stojí mimoškolní vzdělávání, návštěva výstav, ruční práce a zájem o hudbu. Z výzkumů také jasně vyplývá, že mladí lidé stále více negativně vnímají politiku a občanskou soudržnost.

Velmi vážný je trend volající po uplatnění „silnější ruky“ na úkor demokracie a rostoucí netolerance vůči minoritám. Což samozřejmě vede k nárůstu rizikového chování mladé generace. Z toho je zřejmé, jak velmi důležitá je výchova ke zdravému životnímu stylu, kdy zdraví člověka je chápáno jako vyvážený stav tělesné, duševní a sociální pohody.

---

⁸ Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007 – 2013. [Internet], revize [4. 3. 2014].
<<http://www.msmt.cz/file/24965/download/>>

Zdravotně preventivní chování, kvalita mezilidských vztahů a kvalita životního prostředí je jistou prevencí a prioritou v rámci výchovného a vzdělávacího procesu dětí a mládeže. V současné době je velice důležité, aby společnost reagovala nejen na potřeby a zájmy mladé generace, ale aby je chránila před mnohými sociálně negativními jevy. Pestrá a pro mládež atraktivními prostředky prezentovaná nabídka volnočasových aktivit by měla nadějí být velmi silnou prevencí a ochranou před rizikovým chováním dětí a mládeže.

Jedním z negativních důsledků současných tendencí v posunu vztahu mládeže k pozitivním společenským hodnotám, je různorodé závislostní chování.

V této kapitole jsem již zmínila velmi silnou pozici médií a virtuálního světa, jako jeden z nejvlivnějších prostředků ve volnočasových aktivitách naší mladé generace. Nesmíme však opomenout i drogy samotné. V poslední době stoupá tolerance mladých lidí vůči drogám a odmítání represivního přístupu. V této souvislosti se občas argumentuje, že starší generace si svůj život ničí nikotinem a alkoholem a mladá generace marihuanou. Výsledky tomu však neodpovídají. Ze statistik Koncepce státní politiky dětí a mládeže je zřejmé, že 78% konzumuje alkohol a 33% pravidelně kouří⁹. Prostřednictvím drogy jedinec nachází krizové zázemí, když prožívá krizi ve vztahu k rodině a hledá svou sociální roli mezi vrstevníky. Velká část populace mladých lidí se společensky adaptuje v kontaktu s mediální manipulací a stává se závislou na značkovém zboží. S tím souvisí i zneužívání drog. Být „in“ znamená minimálně kouřit marihuanu.

Smysluplné využití volného času nabízejí školy, ale i školská zařízení pro zájmové vzdělávání (střediska volného času – domy dětí a mládeže, školní družiny a kluby), která jsou součástí výchovně vzdělávací soustavy České republiky. Podporují rovné příležitosti, přijímají účastníky bez ohledu na náboženské vyznání, národnost, rasový původ a pohlaví.

---

⁹ Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007 – 2013. [Internet], revize [4. 3. 2014]. <http://www.rdmkv.cz/dokumenty/006/koncepce_statni_politiky_pro_oblast_deti_a_mladeze_na_obdobi_2007_2013.pdf>

Vykazují činnosti, které přispívají k primární prevenci v rámci rizikových projevů dětí a mládeže, tak jak stanoví vyhláška č.74/2005 Sb. Podílejí se na péči o nadané žáky. Mezi další organizace, které napomáhají smysluplně trávit volný čas, jsou různé sportovní oddíly pracující pod sportovními organizacemi. V České republice existuje mnoho nestátních neziskových organizací, které se věnují dětem a mládeži a podporují jejich aktivní trávení volného času. Pro děti a mladé lidi, kteří jsou ohroženi sociálně negativními jevy, jsou zřízeny nízkoprahová zařízení a otevřené kluby. Tyto organizace napomáhají v krizových životních situacích mladé generace a v sociální orientaci ve společnosti.

Domnívám se však, že většina těchto užitečných aktivit není nabízena dostatečně sofistikovanými (chytrými, promyšlenými) způsoby zahrnujícími atraktivitu použitých prostředků, místo a čas nabídky a to v rozlišení věkových a sociálních skupin, na které jsou zaměřeny.

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže je metodickým materiálem pro činnost těchto organizací a jejich finanční zajištění.

2.1.1 Cíle státní politiky pro oblast dětí a mládeže

1. Vytvářet podmínky k tomu, aby byla naplněna funkce rodiny.
2. Je nutné vytvářet, rozšiřovat a zkvalitňovat podmínky, které budou odpovídat zájmům a potřebám mladé generace.
3. Je zapotřebí celkového formování mladého člověka, jeho vlastní osobnosti, zájmu a talentu v kontextu s potřebami společnosti.
4. Poskytovat kvalitní podmínky pro přípravu mladých lidí na budoucí povolání.
5. Je velice důležité naplňovat v plném rozsahu Úmluvu o právech dítěte. Stále více motivovat pedagogické pracovníky a vedoucí dětských kolektivů, aby sledovali a podporovali práva nejmladší generace.
6. Zapojení mladé generace do veřejného a společenského života prostřednictvím dětských samospráv, které povedou oboustrannou komunikaci s orgány státní správy.
7. Vytvoření koordinační sítě expertů a institucí, která bude trvale a pravidelně sledovat problematiku mládeže.

8. Podporovat dobrovolné aktivity mladých lidí, které představují významné příležitosti k neformálnímu učení a posilují solidaritu i sociální soudržnost.
9. Vytvářet podmínky pro rozvoj mezinárodní spolupráce a mobility dětí a mládeže. Podporovat zapojení do mezinárodních aktivit, které umožňují získávání nových poznatků a zkušeností.
10. Rozvíjet integraci jedinců z minoritních skupin do běžného života majoritní společnosti.
11. Podporování aktivit, které vedou k rozvoji kulturních a kulturně – výchovných činností a tím k rozvoji osobnosti mladého člověka.
12. Spolupracovat na rozvíjení a podpoře činností, které děti a mládež seznámí s různým nebezpečím ohrožující jejich zdraví a pomohou jim nabýt potřebné kompetence k zachování a posílení jejich zdraví.
13. Aktivovat u mladých lidí pozitivní vztah k ochraně a tvorbě zdravého životního prostředí.
14. Pomáhat mladé generaci vytvářet a upevňovat morální hodnoty, zvyšovat sociální kompetence a nabýt potřebné dovednosti k odmítání destruktivního chování.
15. Motivovat veškeré pedagogické pracovníky a jedince, kteří se podílejí na vzdělávacím a výchovném procesu, k dalšímu vzdělávání, aby byly dostatečně kompetentní při práci s dětmi a mládeží v současné, velmi náročné době.

2.1.2 Cíle státní politiky v oblasti mládeže, volného času a životního stylu

1. Vytvářet pozitivní společenské, legislativní a finanční podmínky pro smysluplné využití volného času dětí a mládeže.
2. Podporovat rozvoj školských zařízení, která se věnují zájmovému vzdělávání.
3. Prostřednictvím těchto zařízení je cílem poskytovat širokou nabídku volnočasových aktivit.
4. Podporovat činnost a metodicky vést nestátní neziskové organizace dětí a mládeže.
5. Pomocí dotačních programů motivovat uvedené organizace ke kvalitní náplni programu volnočasových aktivit pro mladou generaci.

Resortní cíle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

1. Zabezpečení realizace Programů státní podpory činnosti nestátních neziskových organizací (NNO) v oblasti dětí a mládeže a dalších specializovaných dotačních programů.
2. Pomáhat při opravách a rekonstrukcích budov, které NNO převzaly.
3. Ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání metodicky podporovat tvorbu, implementaci a inovaci školních vzdělávacích programů.
4. Napomáhat při rozvoji školských zařízení pro zájmové vzdělávání, rozšířit jejich počet a zvýšit kapacitu pro možný vyšší počet účastníků. Finančně zabezpečit jejich činnost.
5. Poskytovat podporu tělovýchovným a sportovním akcím i jednorázovým kampaním se zaměřením ke zdravému a aktivnímu životnímu stylu.
6. Podporovat turistické, tělovýchovné a environmentální činnosti NNO a školských zařízení pro zájmová vzdělávání.
7. Zabezpečit trvalý monitoring činnosti školských zařízení pro zájmová vzdělávání prostřednictvím Národního institutu dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v České republice.
8. V rámci spolupráce s kraji vytvářet podmínky pro hlubší spolupráci školských zařízení a nestátních neziskových organizací.
9. Medializovat a popularizovat dětskou a mládežnickou činnost a prezentovat široké veřejnosti úspěchy mladé generace.

Resortní cíle Ministerstva obrany

Vytvářet nabídky volnočasových aktivit a podmínky ke zlepšení kvality života pro žáky vojenských středních škol a mladé vojáky do 26 let.

Resortní cíle Ministerstva životního prostředí

1. Podpořit volnočasové činnosti zaměřené na vytvoření vztahu jedince k životnímu prostředí a osvojení si zdravého životního stylu.
2. Spolupracovat při celorepublikových, environmentálních osvětových akcích (např. Den země, Den stromů).

Hlavním koordinátorem realizace a tvorby plánu aktivit, které vyplývají z Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Úkoly vyplývající z této Koncepce si zajistí, i finančními prostředky, každý zúčastněný resort osobně. Konkretizace úkolů a průběžné zprávy o realizaci pro dvouleté období předávají jednotlivé resorty Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy vždy do konce kalendářního roku. Toto ministerstvo je zpracuje a předává vládě k hodnocení.

Jednotlivým krajům České republiky a nestátním neziskovým organizacím je doporučeno, aby využili tuto Koncepci při tvorbě svých vlastních plánů a opatření ve prospěch mladé generace, a aby spolupracovaly na věcných úkolech s jednotlivými resorty.

Koordinační a řídicí úlohu ve vztahu k nestátním neziskovým organizacím, školám, školským zařízením uplatňuje Komora mládeže (iniciativní a poradní orgán ministryně školství, mládeže a tělovýchovy). Členy této organizace jsou zástupci školských zařízení pro zájmové vzdělávání, odborníci na problematiku dětí, některých resortů a krajů a nestátních neziskových organizací. Komora mládeže pravidelně projednává otázky státní politiky ohledně mladé generace.

Jak jsem již uvedla v předchozí části, jednotlivé resorty hradí ze svého rozpočtu naplánované úkoly, které vyplývají z Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže. Ministerstva využívají pro financování také evropské strukturální fondy. Vláda zařazuje do státního rozpočtu financování dotačních programů na podporu činnosti volnočasových aktivit dětí a mládeže, nestátních neziskových organizací, primární prevence sociálně patologických jevů a další. Zabezpečuje každoroční navýšení objemu těchto prostředků podle možností státního rozpočtu.

2.2 Volnočasové aktivity dětí a mládeže v evropských zemích

Z dostupné literatury je zřejmé, že hodnotové orientace mladé generace v evropských zemích se nijak neliší od České republiky. I zde se nachází v popředí zájmu mladých lidí zájem o materiální hodnoty a kariéru. Ubývá snaha o kvalitu života a prestižní postavení spolu s individuálními zájmy jedince jsou hlavní prioritou mladých lidí v současné době.

Vzhledem k historii, kdy ve státech západní Evropy bylo zcela jiné politické zřízení, mladá generace reagovala na změny a rizika ve společnosti daleko dříve. Západoevropské státy byly tedy nuceny zaujmout stanovisko a přijmout závažná opatření, která by chránila a podporovala mladou generaci a umožnila jim smysluplně využívat svůj volný čas („Charta výchovy pro volný čas“ z roku 1970). Po pádu komunistického zřízení ve státech východní Evropy, se tyto země připojily a společně řešili otázku volného času dětí a mládeže.

Vzdělávání a výchova mladé generace v evropských zemích vykazují společné rysy. Každý stát má však svou koncepci v této oblasti. Do budoucna pravděpodobně jednotný přístup ještě dlouho existovat nebude. Dochází však ke sjednocování základních principů a priorit, jako je například princip rovnosti šancí, multikulturality, evropské dimenze, demokratičnosti, subsidiarity, informační a komunikační technologie (ICT), environmentální výchova, výchova k aktivnímu občanství, sociální koheze a jiné. Jednotlivé systémy výchovy a vzdělávání jsou velmi různorodé. Společné jsou jim však obecné trendy a již zmíněné společné principy. Podoba a míra jejich realizace je však různá. Rozdíly se tradičně ukazují i ve stylu výchovy. Například Německo, Rakousko, Česká republika a Francie jsou země, kde převažuje přísnost a disciplína. V anglosaských zemích převládá liberální koncept výchovy. Trendem v evropských zemích je potřeba přehodnocovat vzdělávací a výchovné obsahy směrem k potřebám společnosti.

V průběhu devadesátých let 20. století vzrostla v Evropě průměrná délka vzdělávání z 15,4 na 17,3 roku a vytvořila tak rozsáhlejší prostor pro souběžné volnočasové aktivity. Ty jsou oproti povinnému vyučování volnější, dynamičtější a flexibilnější. Mladé generaci zprostředkují poznání, prožívání, sociální kontakty a možnost praktického konání.

Bohužel z výzkumu ISSP 2000 „*Trávení volného času v České republice ve srovnání s evropskými zeměmi*“¹⁰ vyplývá, že nejčtenějšími volnočasovými aktivitami mladých lidí i v evropských zemích je sledování televize, videa a DVD a to až 72%. Poslechem hudby tráví čas 50% jedinců a 30% ve virtuálním světě. Mezi další činnosti patří aktivní sportovní činnosti, setkávání se s přáteli a relaxace. Na okraji zájmu stojí ruční práce, kutilství, návštěva kulturních zařízení a čtení tištěných knih. Smysluplné využití volného času nabízejí většinou kluby a sdružení, která jsou zaštitěna církví nebo významnými sportovními středisky. Některá z nich pracují v rámci školy.

V celé Evropě samozřejmě existují i sdružení mládeže, která byla založena v 19. století a pracují dodnes. Příkladem je dnes již celosvětové sdružení křesťanské mládeže YMCA (pro chlapce) a YWCA (pro dívky), které byly založeny ve Velké Británii. Další dnes již celosvětovou organizací je sdružení Skauting, která má dnes 40 milionů členů. Střediska dětí a mládeže, která pracují pod významnými sportovními kluby, se bohužel věnují výhradně talentovaným jedincům. Na pomoc bezprizorní, rizikové, ohrožené sociálně negativními jevy a sociálně vyloučené mládeže jsou zakládány nízkoprahová zařízení a otevřené kluby. Cílem nízkoprahových zařízení je zlepšení kvality jejich života. Kromě jiného to znamená předcházení nebo snížení sociálních a zdravotních rizik souvisejících s jejich způsobem života. Umožňují jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytváří podmínky k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Jedna z forem spontánní činnosti (místo, prostor) jsou otevřené kluby, které jsou volně přístupné a otevřené. Zde se mohou mladí lidé neformálně setkávat a realizovat své zájmy. Naučit se aktivně trávit volný čas. Mohou zde najít radu, případně pomoc v obtížných životních situacích.

Ve stabilních západoevropských státech se financování volnočasových aktivit dětí a mládeže uskutečňuje různorodými způsoby. Jde o přímé dary z podnikatelské sféry.

---

¹⁰ PATOČKOVÁ V., ŠAFR J. Trávení volného času v České republice ve srovnání s evropskými zeměmi v roce 2010. [Internet], revize [4. 3. 2014].
<http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a4013/f11/100119s_Traveni_volneho_casu.pdf>

Financování prostřednictvím nadací a dalších typů dobročinných spolků, často však lokálního charakteru. V některých zemích k tomu přistupují částečné či plné daňové asignace a financování z komunitních (obecních) rozpočtů. Významnou úlohu hrají komerčně poskytované aktivity pro děti a mládež, tedy financování zcela mimo veřejné rozpočty.

Mladí lidé tvoří sociální skupinu, která prochází hlubokou přeměnou. Škola, studium, společenské prostředí již nehrají tak výraznou integrující roli jako dříve. Mladé generaci stále déle trvá, než se stanou skutečně nezávislími. Z těchto důvodů vzniká nejistota, ztráta důvěry v rozhodovací systémy a neochota v podílení se na veřejném životě a mládežnických organizacích. Politické postoje, které přijala generace rodičů současných mladých lidí, neodrážejí jejich zájmy a potřeby. Část mladé generace sází na individualismus a jiné přitahují extrémní formy, které jsou mnohdy na okraji demokratických zvyklostí. Jsou první, které ovlivňují ekonomické změny, globalizace, kulturní mnohotvárnost a demografická nerovnováha.

Chceme po nich, aby vytvářeli jiné formy sociálních vztahů a jiné druhy solidarity. Aby se vyrovnávali s odlišnými způsoby života a našli v nich obohacení. Současně se před nimi vynořují nové nejistoty. Mladí lidé chtějí být slyšet a přejí si, abychom s nimi jednali jako s partnery. Je třeba jim dát prostor a prostředky, aby mohli vyjádřit své názory a potřeby.

Jak už jsem naznačila v předchozím odstavci, tak základním předpokladem úspěchu jakýchkoliv dobře míněných aktivit u mladých lidí, je forma jejich nabídky:

- kdo (míra atraktivity, důvěryhodnosti, charisma - vše posuzováno na základě kritérií těch, jimž jsou aktivity nabízeny)
- kde (aby vůbec byla naděje oslovit, tak tam ti mladí musí být)

- jak (především dostatečně chytře, neagresivně, se zřetelným a důvěryhodným zájmem o participaci mladých)

Tyto principy jsou platné ve všech zemích, ale má-li však být jejich užití efektivní, tak jejich náplň musí být velmi různá.

2.3 Volnočasové aktivity dětí a mládeže ve Spojených státech amerických

Děti a mládež jsou ve Spojených státech amerických vychováváni k sebevědomí, přesnosti a flexibilitě. Rozzářený úsměv, image úspěšnosti a originalita jsou hlavními cíli v procesech výchovy a vzdělávání. Hodnotové orientace mladé generace vycházejí z tohoto výchovného působení. Prioritou pro mladé Američany je tedy materiální zabezpečení, profesní úspěšnost, individualismus a dravý pragmatismus. Orientace na vlastní ego je veliká. Solidaritu a pomoc druhému prokazují hlavně v rámci své vlasti a významná část dokonce i ve vztahu ke státu.

Vzdělávání a výchova jsou poskytovány především ve veřejném školství, ale i státem akreditovaných soukromých školách a ve schválených programech domácího vzdělávání. Neexistuje jednotný národní vzdělávací systém. Každý jednotlivý stát USA prostřednictvím své legislativy určuje vzdělávací politiku, programy a finanční dotace. Je to jistá možnost většího vlivu na školy samotné. Hlavní slovo mají i v rámci standardizovaného testování žáků, sběr dat, kvalifikace učitelů a udělování školních licencí. Učební proces, interpretaci státních vzdělávacích standardů, obsah výuky a tvorbu kurikula mají na starost školské rady s působností pro školní okrsek. Jejich motem je „Nenechat žádné dítě za sebou“.

Federální vláda nemůže legislativně státům a školám nic předepisovat, ale uvolňováním federálních finančních prostředků (U. S. Dept. of Education z roku 2011) regulují federální zákony, které specifikují podmínky, za nichž budou mít školy k těmto financím přístup. Školy se bez těchto financí neobejdou. Významný podíl financí do škol plyne z místních daní nemovitostí. Dochází k velkému rozdílu mezi jednotlivými školami. Bohatší okrsky mají lépe vybavené školy, kompetentnější učitele, ambicióznější kurikulum a celkové studijní výsledky jsou na vyšší úrovni.

Chudší okrsky, kde často žijí rasové a etnické menšiny a ekonomicky znevýhodněné sociální skupiny, jsou na tom podstatně hůř. Je to zřejmé i z výsledků vzdělávání. Spojené státy americké tedy lpí na místních samosprávách škol. Neexistují však jednotné požadavky na vzdělávání a za jakých podmínek se má vzdělávat a vychovávat. Je tedy zřejmá absence centrální řízené evaluace škol, či inspekce. Existuje však nespočet programů a monitorovacích systémů, které sledují a srovnávají výsledky škol. Například „Program škol s modrou stuhou“ a „Evaluační systém státu Massachusetts.

V USA probíhá vzdělávání a výchova ve čtyřech stupních. Základní škola (elementary school) – v České republice 1. stupeň, střední škola (middle school) – 2. stupeň, vysoká škola (high school) – středoškolské a univerzitní vzdělávání (college) – vysokoškolské. Základní, střední a vysoká škola probíhá v období 12 let. Je zde kladen důraz na praktičnost, méně detailů, na pochopení všech účastníků vzdělávání, pomalejší tempo. Žáci jsou rozděleni podle úspěšnosti do dvou skupin. Méně nadaní žáci se účastní takzvaných „double block“ (dvojitý blok), kdy předmět absolvují ve dvou hodinách. Studenti s dobrými studijními výsledky absolvují vzdělání klasickým způsobem. Objevují se předměty, které vedou žáky k praktickým dovednostem, potřebným v osobním životě. Součástí školství v USA je velmi výrazná aktivní spolupráce s rodinami. Studenti, kteří byli účastni vzdělávacích procesů jak v USA, tak i u nás často konstatují dva základní rozdíly - v USA učitelé žáka respektují jako samostatnou osobnost a nesnaží se naučit všechny všechno.

Z provedeného výzkumu (UNITED STATES DEPARTMENT OF LABOR)¹¹ vyplývá, že mezi nejběžnější volnočasové aktivity mladé generace v USA patří sledování televize. Americké domácnosti inklinují k vlastnění více jak jedné televize v rodině. Je jistou kulisou při chodu domácnosti (běžné domácí práce a při společném jídle). Mladí Američané sledují televizi od 2,8 až 6 hodin denně.

---

¹¹American Time Use Survey: Grafy podle témat: Volný čas a ... [Internet] 23. 10. 2013, revize [7. 3. 2014]. <<http://www.bls.gov/tus/charts/leisure.htm>>

Další velmi běžnou činností je návštěva přátel a samotná zábava. Sport a relaxace jsou velmi preferovanými činnostmi. Na okraji zájmu stojí četba a humanitní volnočasové aktivity.

Pro vymezení volnočasových aktivit americké mladé generace bylo důležité zmínit jejich výchovné a vzdělávací systémy. Smysluplné využití volného času s nimi úzce souvisí. Každá škola, dle svých finančních prostředků, organizuje volnočasové aktivity různého charakteru. Některé z nich jsou samotnou specifikací dané školy, nebo alespoň jedinci školu reprezentují v té či oné aktivitě. Mezi nejčastější činnosti patří sport (americký fotbal, baseball, týmy roztleskávaček, plavání, tenis, golf a jiné), dále pak hudební, taneční, dramatické, řemeslné a církevní aktivity. V případě specializovaných škol na sport, hudbu, tanec, umění jde o talentované žáky, které svůj volný čas využívají v rámci své specializace, nebo pro relaxování a zábavu. Pokud se škola nachází v bohatších okrscích, programy volnočasových aktivit jsou pestré. V opačném případě, je náplň volného času pro mladou generaci chudší, někde i velmi chudá. Bohužel se jedná právě o prostředí, kde je smysluplné využití volného času dětí a mládeže velmi zapotřebí. Jsou to okrsky ekonomicky znevýhodněných skupin, které často trpí sociálním vyloučením. V tomto případě jsou rizikovou skupinou pro výskyt sociálně patologických jevů. Bezprizorní mladá generace tráví svůj volný čas na ulicích a sdružují se v různé skupiny s rizikovým projevem chování. Jedná se o gangy, které provádí kriminální činnost a jsou v popředí rizika závislostního chování. V rámci škol jsou sice organizované speciální kluby, které nabízejí pomoc a podporu. Pokud se podíváme do statistik dětské kriminality v USA, musíme si klást otázku, zda jejich činnost je dostatečná,

I ve Spojených státech amerických pracují celosvětové organizace, které mají dlouholetou tradici, jako je křesťanská sdružení mládeže YMCA (pro chlapce) a YWCA (pro dívky) a Skauting.

2.4 Volnočasové aktivity dětí a mládeže v afrických zemích (Tunisko)

Pro srovnání jsem si vybrala tuto zemi na základě přednášky Doc. PhDr. Jiřího Pelikána CSc. v roce 2009, která byla pro mne velmi inspirativní.

Tunis navštívil osobně v rámci vědecko výzkumného programu v roce 2004, kde se zaměřil zejména na primární vzdělávání a výchovu dětí. Došel k závěru, že stát si uvědomuje problematiku vysoké nevzdělanosti a analfabetismu, který má samozřejmě ekonomický dopad, a proto je ve státním zájmu, aby věnoval zvýšenou pozornost právě dětem a mládeži. Školy slouží i jako kulturní centra, kde děti tráví i volný čas. Protože se jedná o chudý stát, je počítáno i s finančními prostředky na pomůcky a dopravu. V reálu to vypadá následovně. Děti, které reprezentují školu (např. ve sportovních aktivitách), dostanou oblečení, sportovní náčiní a i dopravu mají zcela zdarma. Nejrůznějších aktivit mezi školami, nebo i v rámci školy, je mnoho. Důsledkem tohoto počínání je stažení dětí z ulic, gangů a jiných rizikových prostředí. Jak říkal Doc. PhDr. Jiří Pelikán CSc., je to krok správným směrem. Svoji pozornost se zřetelem na zlepšení ekonomických a hospodářských výsledků, zaměřili na budoucnost. V naší republice jsme, bohužel, přivykli ke krátkodobé politice, která mnohdy řeší pouze aktuální stav společnosti. Dovolím si použít příměr francouzského krále Ludvíka XVI.: „Po nás potopa“. Přesně tak vypadají mnohá rozhodnutí našich politiků. Oproti tomu Tunisko postavilo svoji budoucnost na vzdělaných dětech. Ty jsou budoucností všech zemí a národů.

Tunisko má na africké poměry dobrou školskou péči a vzdělávací systém. Více jak 20% z každoročního státního rozpočtu jde do základních a středních škol.¹² Vzdělání je dostupné všem a zdarma. Díky rozsáhlé reformě vzdělávacího systému začaly vznikat školy i v odlehlých oblastech, dívčí a specializované školy na vědní obory a různá povolání. V dnešní době chodí v Tunisku 99% dětí do školy ve věku od 6 do 16 let. Reforma vzdělávacího systému založená na toleranci, otevřenosti, demokracii a lidských právech se do škol dostala v roce 1987 díky prezidentovi Benovi Alimu. Ze školních učebnic zmizel fanatismus, odpor k druhému pohlaví a jiné negativní vlivy, které by na žáky mohly působit.

---

¹² Tunisko.net- Kdo tu žije? – o lidech – Sociální uspořádání. [Internet], revize [8. 3. 2014].

<http://www.tunisko.net/zeme_kapitola.php?klic=1225>

V Tunisku žije na jedné straně kosmopolitní společnost, propagující západní způsob života a na straně druhé část společnosti tradiční, dodržující přísná pravidla Islámu. Více jak 80% společnosti můžeme označit jako střední třídu, která má standartní podmínky k životu. Mají dostatek jídla, pití, možnost vzdělání a lékařské péče. Kromě elektřiny a televize nejsou ostatní produkty vyspělých technologií (např. satelit, počítač, internet, telefon, automobil) v tamních rodinách samozřejmostí v tamních rodinách. Základní hodnotovou orientací je rodina. Mladí lidé velmi brzy zakládají rodiny. Předpokládám tedy, že hodnotové orientace dětí a mládeže této země budou více, či méně, odlišné od vyspělých zemí. Volný čas mladí lidé tráví buď v rámci školních volnočasových programů, nebo v kruhu rodinném. I zde se samozřejmě vyskytují rizikové projevy dětí a mládeže, které se v Tunisku snaží řešit vzdělávací systém nabídkou smysluplně tráveného volného času.

2.5 Srovnání volnočasových aktivit ve vybraných oblastech

V předchozích kapitolách jsem se pokusila nastínit, jaké mají hodnotové orientace a způsoby trávení volného času mladí lidé ve vybraných oblastech. Vzdělávací a výchovné systémy, finanční dotace a samotný přístup jednotlivých zemí je různý. Není mým záměrem hodnotit, která země je v této oblasti lepší, či horší. Dle mého názoru lze nalézt u všech vybraných zemí pozitiva, ale i negativa. Pokud vycházím ze zjištění, že u převážné většiny mladých lidí je prioritou materiální zabezpečení, profesní postavení a individuální zájmy a potřeby, tak volnočasové aktivity dětí a mládeže na celém světě by měly napomáhat zvýšení jejich zájmu také o hodnoty duchovní a k akceptaci morálních kritérií pro svůj život. Jsem přesvědčena, že možným řešením je spoluúčast dětí a mládeže na rozhodovacích procesech, právě ve volném čase. Pokud se mladí lidé budou podílet na podmínkách a programech volnočasových zařízení, jejich volnočasové aktivity budou mít pro ně samotné smysluplnější charakter. Nabytím potřebných kompetencí se budou snáze orientovat v současné společnosti a budou lépe reagovat na změny, popřípadě rizika, které jsou v dnešní době tak časté.

3 Problém participace

3.1 Termín participace

Slovo participace má mnoho výkladů. Nejčastějším je spoluúčast. Dalšími možnými výklady jsou spolupráce, otevřená komunikace, spolurozhodování, tvořivost, spoluzodpovědnost a jiné. Participace dětí a mládeže je aktivní účast mladých lidí na životě ve společnosti. Neznamená to však přenechat mladým lidem moc v procesu rozhodování, ale společně hledat možnosti nového řešení problémů. Přijmout do úvahy jejich názory a postoje. Započítat otevřenou komunikaci. Sociální partnerství má být příkladem při společném řešení problémů a vyrovnávání zájmů pomocí kompromisu.¹³ „Život a výchova dětí a mládeže ve volném čase zahrnují jejich účasti na životě rodiny, školním vyučování, a na zájmové činnosti ve škole i mimo ni.“¹⁴. Současné definice participace vycházejí právě z politické participace, tedy z „odpovědné účasti zainteresovaných na pravomoci rozhodovat o své přítomnosti a budoucnosti“¹⁵. Participace je nedílnou součástí demokracie.

3.2 Vývoj participace

Antičtí idealisté (např. Platón) byli přesvědčeni, že každé bytí se stává tím, čím je, právě participací na vlastní určující ideji. Podobně i biblická tradice předpokládá, že člověk participuje na Boží důstojnosti, je přece obrazem Božím, jak čteme v Genezi, první knize Bible¹⁶.

---

¹³Mansfeldová, Kroupa, 2006, s. 107

¹⁴ Hofbauer, 2003, s. 7.

¹⁵ Srov. Stange, Tiemann, 1999, cit. podle Kaplánek, Kočerová 2011, s. 215

¹⁶Srov. SCHWAN, 1981, s. 41-78 cit. podle E pedagogium 1/2011. [Internet], revize [12. 2. 2014].

<http://www.pdf.upol.cz/fileadmin/user_upload/PdF/e-pedagogium/2011/e-pedagogium_1-2011.pdf>

Participační myšlenkou se zabýval už Jan Amos Komenský, který ve školním řádu pro Školu vševednou v Blatném Potoce předpokládal, že zástupci z řad starších žáků budou pomáhat panu učiteli při vzdělávání a výchově. K dalšímu vývoji participace došlo v 18. století vlivem demokratizace. V dějinách moderní české pedagogiky můžeme myšlenku participace žáků sledovat u reformních pedagogů 1. republiky, jako byl např. Václav Příhoda (1889–1979), který byl propagátorem žákovských samospráv¹⁷.

V průběhu 20. století participace dětí a mládeže nabyla velkého významu. Vycházela z představy švédské pedagožky Ellen Keyové, která o 20. století mluvila jako o „století dítěte“. Díky Všeobecné deklaraci lidských práv, jež byla vyhlášena 10. prosince 1948, se mohla participace rozvíjet. Z důvodu tragických zkušeností druhé světové války vznikla 5. května 1949 Rada Evropy. Bojovat za lidská práva a pomáhat demokratické stabilitě Evropy se stalo hlavní náplní této nové organizace. V roce 1950 byla založena tradice 1. června jako Mezinárodního dne dětí, která měla upozornit na velký význam dětí a mládeže a připomenout důležitost bránit jejich práva. 20. listopadu 1959 OSN vydala Deklaraci dětských práv, kde se ještě o participaci specificky nevyjádřila, ale poukázala na důležitost ochrany všestranného rozvoje dítěte, jejich práv před i po narození. Vzbouřením západoevropské mladé generace v 60. až 70. letech, která nebyla spokojená s tehdejšími společenským uspořádáním a postavením mladých lidí ve společnosti, jim bylo dopřáno sluchu. Mladí lidé se začali sami podílet na sociálním a politickém životě a přebírali spoluzodpovědnost. S participačními možnostmi se setkávali ve volnočasových aktivitách a v zařízeních pro volný čas.

Chtěli si samostatně zvolit a organizovat svůj volný čas. Rada Evropy jim poskytovala podporu pro celoevropskou spolupráci.

V druhé polovině 20. století se vývoj participace velmi zrychloval. Výrazným mezníkem bylo přijetí Úmluvy o právech dítěte (OSN, 20. listopadu 1989).

---

¹⁷BŮŽEK, 1999, s. 11 cit. podle E pedagogium 1/2011. [Internet], revize [12. 2. 2014].

<http://www.pdf.upol.cz/fileadmin/user_upload/PdF/e-pedagogium/2011/e-pedagogium_1-2011.pdf>

Následoval další zásadní krok a to přijetí Evropské charty účasti mladých lidí na životě obcí a regionů druhou Evropskou konferencí o místních a regionálních politikách vůči mládeži (Llangollen, Wels, září 1999). Jedním z důležitých dokumentů se stala Bílá kniha Evropské komise o mládeži. Participaci uchopila jako průřezové téma, které jde napříč životem a výchovou mladého člověka.

V červenci 1998 byla založena Česká rada dětí a mládeže osmi sdruženími dětí a mládeže. Dnes sdružuje přes stovku členských organizací, představující více než 200 000 individuálních členů. Členy České rady dětí a mládeže jsou sdružení velmi malá i ta největší, většina jich je celostátních, včetně 9. krajských rad mládeže. Posláním České rady dětí a mládeže je podporovat podmínky pro kvalitní život a všestranný rozvoj dětí a mladých lidí. Podporuje mimoškolní výchovu a činnost svých členů, zejména snahu o vytváření právních, hospodářských, společenských a kulturních podmínek vhodných pro jejich činnost.

Děti a mladí lidé se stali prioritou dnešní lidské společnosti. Jsou velmi početnou skupinou lidstva a velmi zranitelnou. Vyžadují podporu a ochranu. Jsou však také jistou perspektivou pro pozitivní vývoj společnosti v budoucnu. Proto je potřeba jim dát prostor pro jejich názory a postoje. Participace je klíčem, který otevírá velké možnosti výchovy. Je jistou prevencí při předcházení negativních jevů nebo zmírnění škod již způsobených. Ve všech oblastech se mohou uplatnit společné cíle.

3.1 Participace dětí a mládeže jako nástroj

Současné století je stoletím, kdy se dožíváme zásadních společenských změn. Proto je nesmírně důležité, aby mladá generace uměla pružně reagovat na tyto změny. Jedním z nástrojů, jak k tomu napomáhat je participace dětí a mládeže. Rychlé společenské změny mají za následek rozporuplné postoje mladých lidí k životu.

Zvláště v postkomunistických zemích můžeme mluvit o jejich nedůvěře k velkým institucím a prohloubením propasti mezi vlastními zájmy a životem společnosti. Nemají potřebnou praxi s demokracií ve svém blízkém okolí, a proto jim schází zkušenost, že jejich názor a postoj může něco změnit. Pokud se nám podaří vytvořit podmínky k participaci v rozhodovacích procesech v našich krajích, obcích, společenských organizacích, školách a školských zařízeních, můžeme tuto propast zmenšit.

Pro výchovu k participaci dětí a mládeže je zapotřebí, aby se místa, kde se mladí lidé sdružují, vyznačovala vysokou úrovní participace. Budou tak mít možnost nabýt potřebné zkušenosti, které povedou k vědomému spoluvytváření světa kolem sebe. Musíme však vzít v úvahu různorodou schopnost spoluúčasti na základě vývojových etap dítěte z hlediska věku, ale i schopností. Je velmi důležité vzdělávat a vychovávat děti v této oblasti tak, aby se principy spolurozhodování staly nedílnou součástí jejich života. Potřebují být zapojeny do procesu tak, aby byly motivovány k myšlení, vytváření si svého vlastního názoru. V takovém případě si mohou vyzkoušet mnoho kompetencí (organizace, spolupráce, otevřená komunikace) na konkrétních projektech. Důležité je, aby při nezdaru nebyly potrestány, ale naopak motivovány k další práci. Musí být jasně stanovené hranice jejich spolupráce pod vedením kompetentního dospělého koordinátora participace dětí a mládeže. Výchova k participaci se často odehrává ve školách a školských zařízeních. Toto vše je v pořádku. Ale pokud se děti setkávají s participací až ve škole a školských zařízeních, může být pozdě.

Se základními principy procesu spoluúčasti by se měly děti setkávat již ve svých rodinách. Ve školách a školských zařízeních se objevují dva typy participace: „*zdola*“ a „*shora*“.¹⁸

---

¹⁸ VIDLÁKOVÁ J. Podoby žákovské participace. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2007. [Internet], revize [12. 2. 2014]. <: <http://www.rvp.cz/clanek/229/1675>>

V prvním případě vyslechneme názory žáků, ohledně školského života a pak se snažíme vytvořit takové klima, které by napomohlo k jejich spoluúčasti na životě ve škole a školských zařízeních.

V druhém případě jsou nejprve vytvořeny žákovské samosprávy, které se podílejí na procesu rozhodování v rámci školy a školského zařízení. Oba dva směry mají své opodstatnění a mají shodný cíl. Záleží tedy na konkrétních podmínkách školy. Není vyloučená možnost prolínání obou dvou způsobů najednou. Při participaci jakýmkoli směrem je důležité vyvarovat se chyb.

3.1.1 Rizika participace dětí a mládeže

1. Jistá manipulace ze strany vedoucích. Děti jsou pasivními příjemci rozhodnutí, často nerozumí důvodům, které rozhodnutí předcházely.
2. Pouhá formálnost v procesu spolurozhodování. Znamená to, že i když se děti aktivně podílejí na přípravě a realizaci programu, zůstává však vše v plné režii dospělých.
3. Nedostatečné znalosti a kompetence dospělých koordinátorů participace dětí a mládeže.
4. Neochota pedagogických pracovníků a ostatních dospělých vedoucích se zapojit do spolurozhodovacího procesu s dětmi a mládeží.
5. Neochota zapojení mladé generace do spolurozhodování, jejich izolovanost a soustředění se pouze na své zájmy.
6. Nerespektování skutečnosti, že stát i každá organizace jsou vybudovány na principu nutnosti respektování formální autority, a proto je jí potřeba v určitých situacích respektovat (a to i když neformální autorita chybí)
7. Nedostatečná podpora školy a školského zařízení.
8. Nedostatečné finanční prostředky pro realizaci participačních projektů.

3.1.2 Výhody participace dětí a mládeže

1. Ovlivnění procesu spolurozhodování ve školách, školských zařízeních, obcích, regionech, státu a Evropy.
2. Mladí lidé se sdružují do skupin se stejnými zájmy, kde vytvoří větší a účelnější tlak v participačních procesech.

3. Efektivnější rozhodování, jelikož výsledné rozhodnutí je pak daleko více akceptováno a podporováno.
4. Posilování důvěry v danou instituci, systém a mezi generacemi. Upevnění pocitu mladé generace, že jejich názor je respektován a že tedy má smysl být aktivní.
5. Nabytí mnoha různých zkušeností z participačních procesů a potřebných kompetencí (respekt, komunikace, rozhodnost, organizovanost, racionálnost, efektivnost, empatie), což posiluje samotné sebevědomí mladých lidí.
6. Větší touha po vzdělání a smysluplném využití volného času. A to především pokud se děti a mládež vzdělávají a volný čas tráví v institucích, kde se mohou podílet na vytvoření pozitivního prostředí a programu.

3.1.3 Nevýhody participace dětí a mládeže

1. Názor dětské veřejnosti je často emotivní a vyjadřuje aktuální potřeby, což není dobrým startem pro plánování.
2. Participace může být ovlivněna nátlakovými skupinami, které změni náladu ve skupině dětí a mládeže ve svůj prospěch.
3. Díky mnoha konzultacím a diskuzím má rozhodovací proces dlouhodobější trvání.
4. Spoluúčast dětí a mládeže při rozhodování není možná ve všech oblastech společnosti.
5. Dalším negativem je otázka zodpovědnosti u participace dětí a mládeže.

3.1.4 Důležitá kritéria pro aktivní participaci dětí a mládeže

1. Účastníci jsou metodicky vedeni a koordinováni kompetentní dospělou osobou.
2. Proces spolurozhodování je přizpůsoben věku, schopnostem a specifickým potřebám účastníků.
3. Mezi přípravou a realizací je jasná časová souvislost.
4. Účastníci jsou si vědomi skutečnosti, že je vhodnější někdy účast přímá a jindy prostřednictvím svých zástupců.
5. Proces je zasazen do lokálního kontextu (spolupráce s obcí, regionem, školou, školským zařízením).

6. Výchova k participaci by měla probíhat od raného dětství a má své místo v každodenním životě.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Participace dětí a mládeže v praxi

4.1 Stávající stav participace v domech dětí a mládeže Karlovarského kraje

V rámci této bakalářské práce jsem se rozhodla získat informace umožňující posoudit, jestli pedagogové volného času znají principy pedagogické participace a jak dalece připouští participaci dětí ve volnočasových zařízeních jako nástroj výchovy. A také jaké jsou zkušenosti dětí s procesem spolurozhodování a jaký mají postoj při možnosti podílení se na vytvoření zázemí a programu domu dětí a mládeže.

4.1.1 Pracovní hypotézy

Do výzkumu jsem vstupovala s těmito hypotézami:

Pedagogové volného času užívají pouze základní participaci v každodenním obsahu zájmového vzdělávání.

- Mají jen obecný přehled o participačních principech.
- Nepouští se do větších participačních projektů.
- Nemají potřebné kompetence v procesu spolurozhodování dětí.
- Nemají podmínky pro realizaci větších projektů v oblasti participace dětí a mládeže.

Děti a mládež mají zájem se aktivně podílet na spoluúčasti v procesech rozhodování v rámci středisek volného času Karlovarského kraje.

- Mladí lidé jsou seznámeni s pojmem participace.
- Potkávají se s procesem spolurozhodování v rodině, ve škole a školských zařízeních.

- Mají zájem říct svůj názor.

4.1.2 Charakteristika a popis vzorku

Zvolila jsem dvě skupiny respondentů. Oslovila jsem interní a externí pedagogy volného času a účastníky zájmového vzdělávání (ve věku 10 a 15 let) z 11 středisek volného času v Karlovarském kraji (Ostrov, Cheb, Sokolov, Aš, Kraslice, Mariánské Lázně, Františkovy Lázně, Nejdek, Kynšperk, Nová Role, Karlovy Vary). K nabízené spolupráci se ozvala pouze tři střediska volného času (Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Cheb).

4.1.3 Metody výzkumu

Pro samotný výzkum jsem zvolila dotazníkové šetření, kdy jsem vytvořila dva typy dotazníků¹⁹. První jsem koncipovala pro pedagogy volného času a druhý pro účastníky zájmového vzdělávání. Zvolila jsem takové otázky, jejichž odpovědi mi pomohou potvrdit či vyvrátit hypotézy.

Otázky určené pedagogům volného času

1. Znáte problematiku pedagogické participace (spolurozhodování dětí)?
2. Ztotožňujete se s principy participace?
3. Chcete využívat participaci ve své pedagogické praxi?
4. Máte podmínky na svém pracovišti pro aktivní využívání participace?
5. Pokud se ztotožňujete s principy participace a máte podmínky na pracovišti k jejímu aktivnímu využití, při jaké příležitosti je využíváte?
6. Znáte problém ve vašem volnočasovém zařízení, kde by byla participace vhodným nástrojem řešení?
7. Posuzuje vaše okolí participaci jako vhodný nástroj k výchově a vzdělávání?

---

¹⁹ Viz. příloha 1 a 2

8. Jaké je podle Vás největší riziko participace?
9. Znáte školské zařízení, ve kterém je participace součástí ŠVP? Pokud ano, napište které.

Je zde 6 otázek uzavřených a 3 polootevřené. U uzavřených otázek měli respondenti možnost si vybrat z pěti typů odpovědí, které byly bodově rozděleny. Ano – 5 bodů, spíše ano – 4 body, nevím (někdy) – 3 body, spíše ne – 2 body, ne – 1 bod. U polootevřených otázek byli respondenti vyzváni ke stručné odpovědi.

Otázky určené účastníkům zájmového vzdělávání

1. Setkal/a jsi se se slovem participace?
2. Zajímají se o tvůj názor rodiče?
3. Zajímají se o Tvůj názor učitelé ve škole?
4. Zajímají se o tvůj názor v partě kamarádů?
5. Zajímá se o Tvůj názor vedoucí zájmového kroužku?
6. Líbí se Ti, když ostatní mají zájem o tvůj názor?
7. Líbí se Ti, když se ostatní tvým názorem řídí?
8. Navštěvuješ zájmový kroužek v domě dětí a mládeže?
9. Jestliže ano, tak proč (zaškrtni)? CHCEŠ - MUSÍŠ
10. Představ si, že bys mohl poradit vedoucímu zájmového kroužku, co by se mohlo na kroužku dělat. Chtěl bys to?

U dětí jsem vytvořila 10 uzavřených otázek. V devíti případech měli možnost zvolit z 5 druhů odpovědí, které byly bodově rozděleny. U jedné otázky si měli zvolit jeden či druhý typ odpovědi.

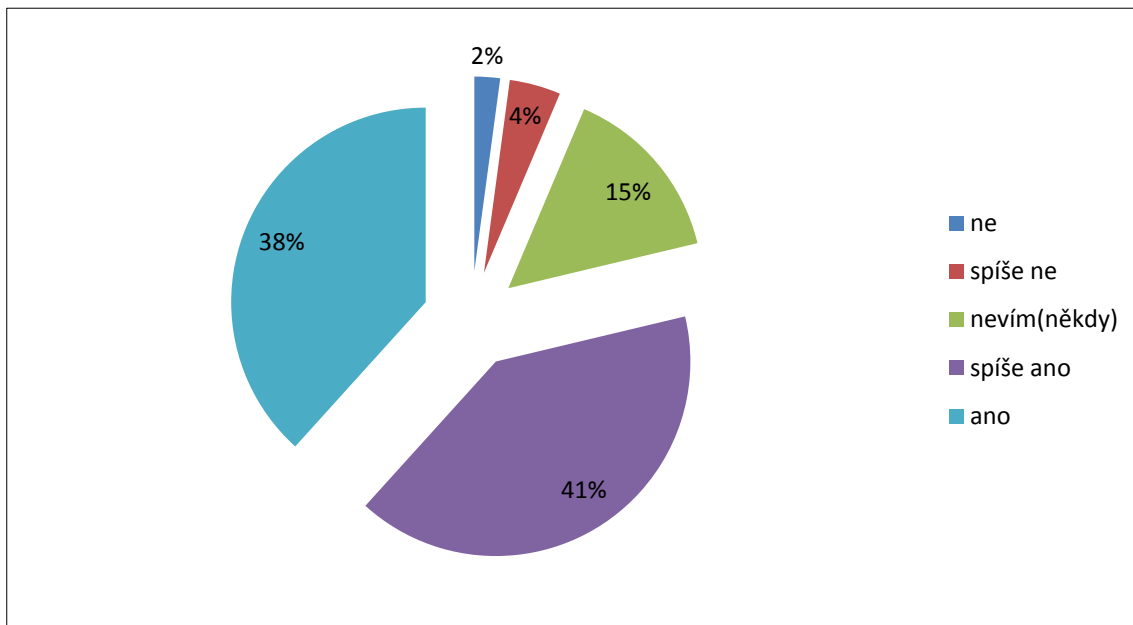
4.1.1 Grafické zpracování odpovědí respondentů

Pedagogové volného času

Celkový počet získaných vyplněných dotazníků je 47 od interních a externích pedagogů volného času.

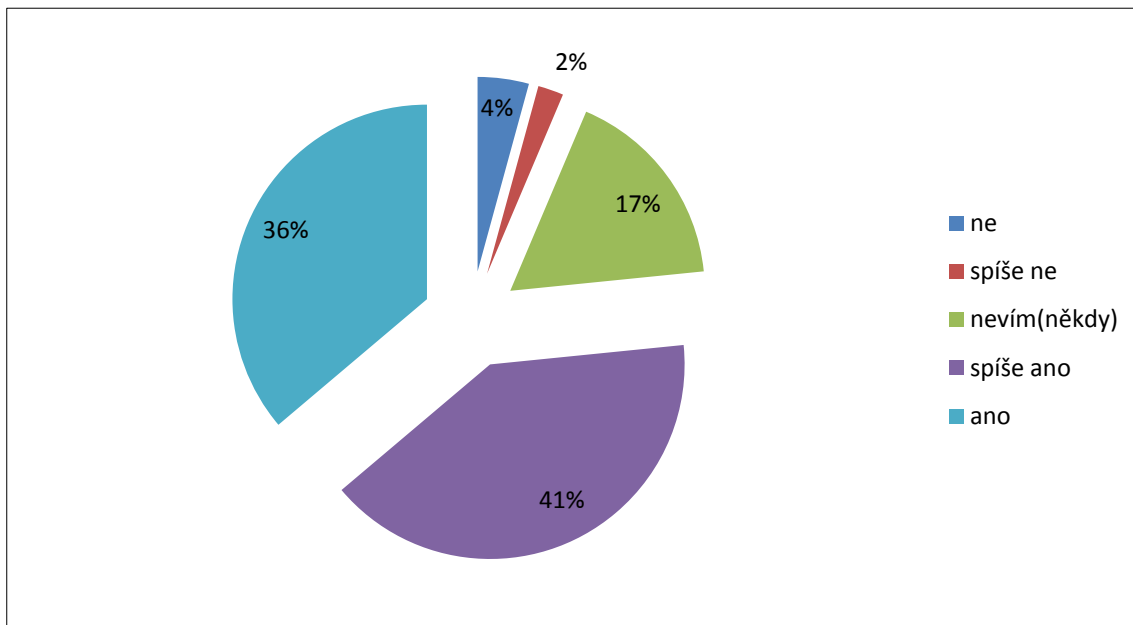
Otázka č. 1: Znáte problematiku pedagogické participace (spolurozhodování dětí)?

Graf č. 1

38% (18) dotázaným je problematika známá. 41% (19) je známá z větší míry, ale nejsou si zcela jistí. 15% (7) znají problematiku pouze okrajově. 4% (2) o procesu spolurozhodování dětí někde slyšeli a 2% (1) o této oblasti neslyšel.

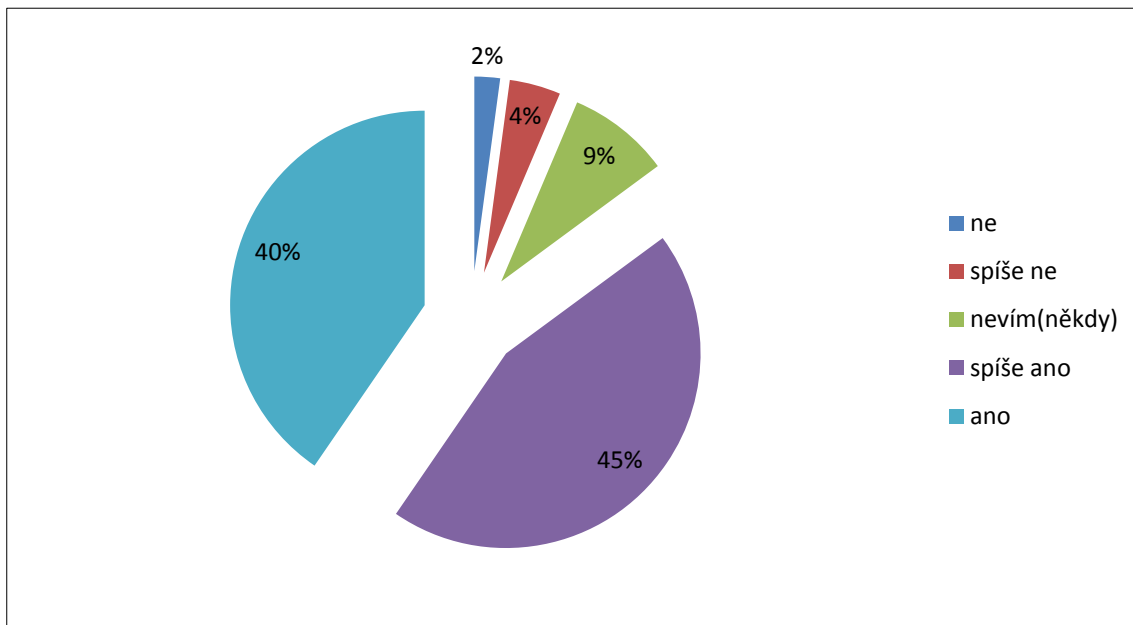
Otázka č. 2: Ztotožňujete se s principy participace?

Graf č. 2

Ve druhé otázce mne zajímalo, zda pedagogové volné času souhlasí s principy participace. 36% (17) souhlasí bez výjimky s principy spoluúčasti dětí a mládeže v rozhodovacím procesu. 41% (19) víceméně souhlasí, ale ne zcela. 17% (8) neví nebo souhlasím pouze s částí principů. 2% (1) s větší částí nesouhlasí, ale jsou zásady, které mu nejsou cizí. 4% (2) odpovědělo negativně.

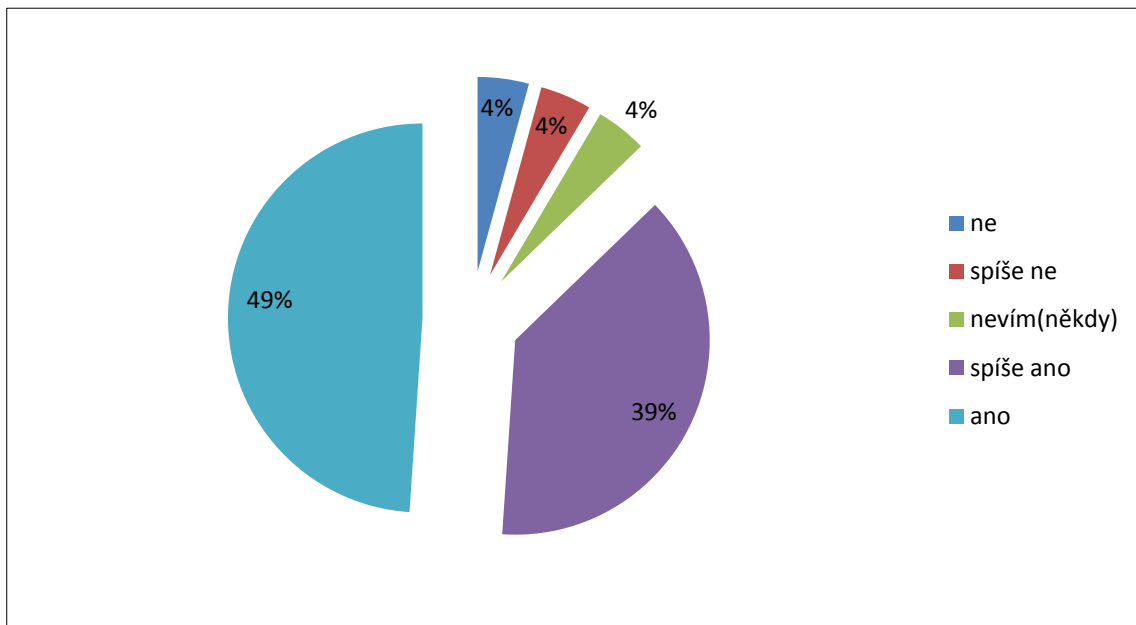
Otázka č. 3: Chcete využívat participaci ve své pedagogické praxi?

Graf č. 3

40% (19) dotázaných pedagogů volného času chtějí využívat procesu spolurozhodování dětí a mládeže ve své pedagogické praxi, bez výhrad. 45% (21) je z větší části ochotni využití tohoto procesu v pedagogické praxi, ale jsou oblasti, kde ji nepoužijí. V 9% (4) jsou ochotni jej použít jen někdy. 2% (1) se přiklání k nevyužití tohoto procesu, ale jsou situace, kdy použije spoluúčasť dětí v rozhodování. 4% (2) nechce využít participaci při výchově v zájmovém vzdělávání.

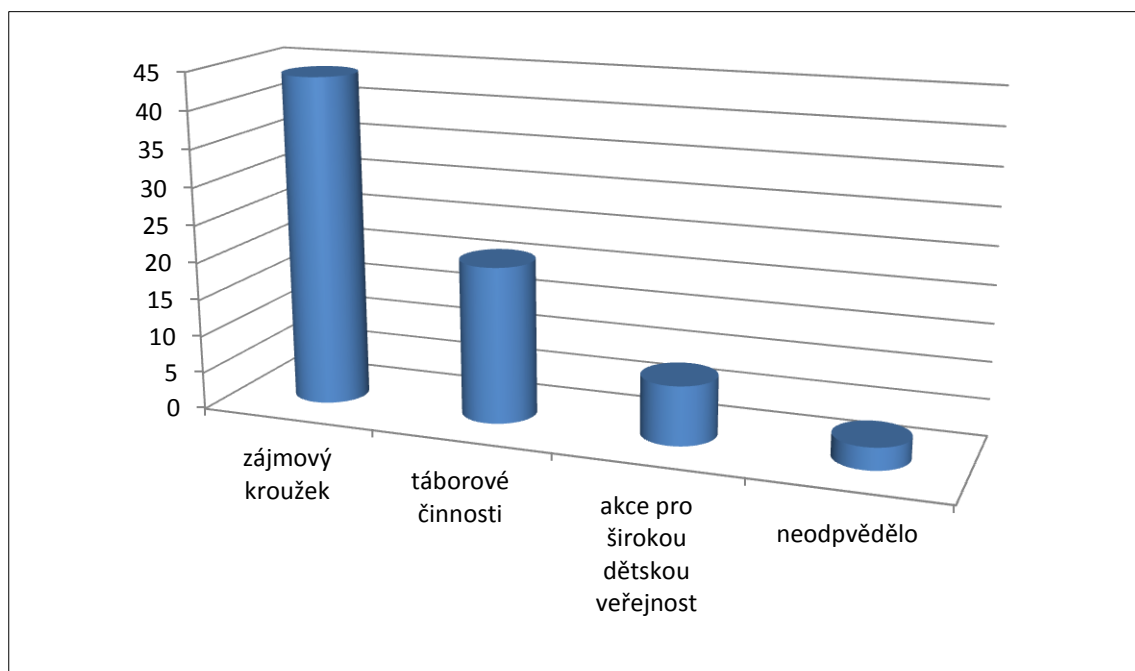
Otázka č. 4: Máte podmínky na svém pracovišti pro aktivní využívání participace?

Graf č. 4

49% (23) je spokojeno s podmínkami na svém pracovišti v oblasti aktivní využití participace. 39% (18) má potřebné podmínky, ale jsou toho názoru, že je třeba je zdokonalit. 4% (2) vnímá, že má ve své praxi základní podmínky pro participaci, které však nestačí. Pro 4% (2) jsou podmínky důležité pro spolurozhodování dětí velmi nedostačující a 4% (2) nemá potřebné zázemí.

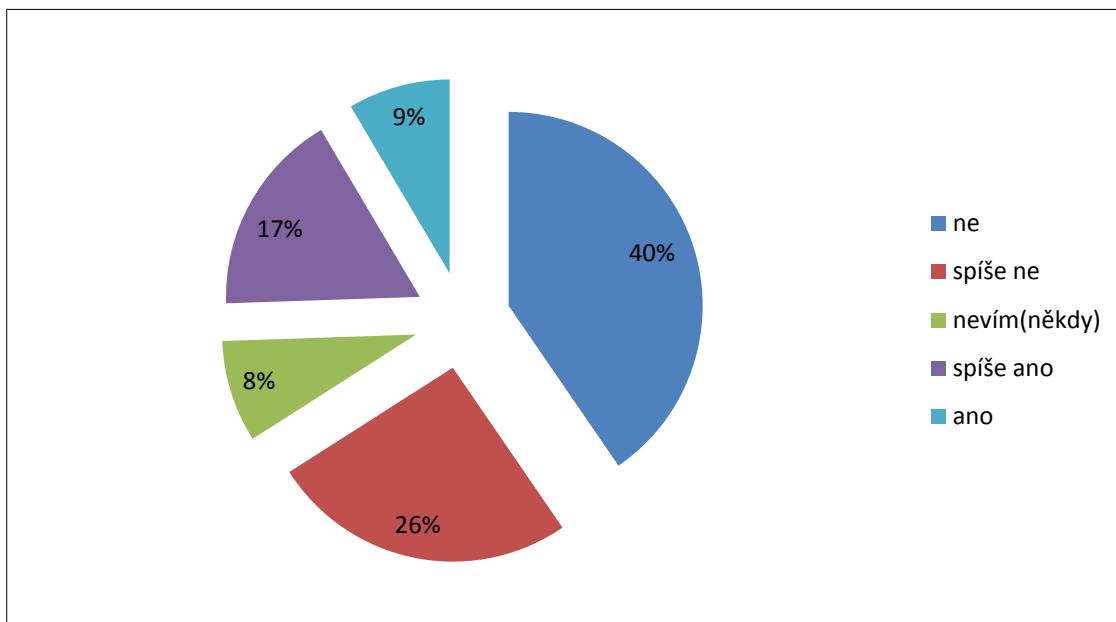
Otázka č. 5: Pokud se ztotožňujete s principy participace a máte podmínky na pracovišti k jejímu aktivnímu využití, při jaké příležitosti ji využíváte?

Graf č. 5

44 pedagogů volného času odpovědělo, že aktivní participaci používají v rámci svého zájmového kroužku. 21 dotázaných s ní pracuje při táborových činnostech, různorodě zaměřených (letní pobytový tábor, příměstský tábor, sportovní soustředění). 8 odpovědí uvádí využití procesu spolurozhodování při akci pro širokou dětskou veřejnost. Respondenti ve většině odpověděli, že se děti a mládež podílejí na procesu spolurozhodování při náplni zájmových kroužků a různých dalších aktivit, které probíhají v rámci středisek volného času. Spoluvytvářejí pravidla v rámci letní táborové činnosti, lyžařských výcviků a příměstských táborů během školního roku. 3 respondenti neodpověděli.

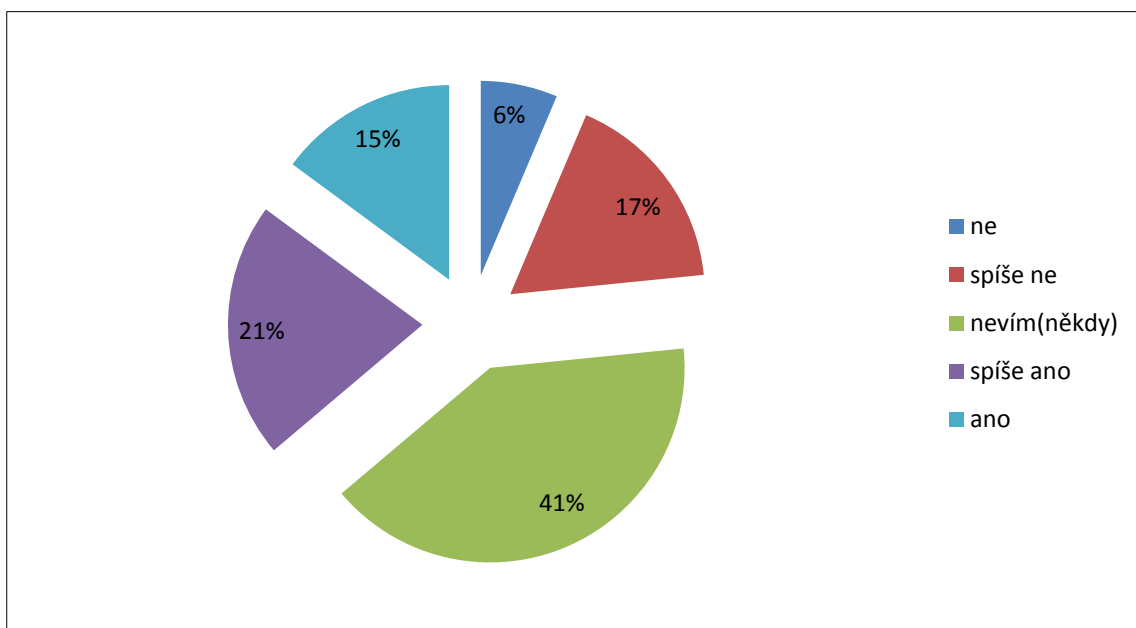
Otázka č. 6: Znáte problém ve vašem volnočasovém zařízení, kde by byla participace vhodným nástrojem řešení?

Graf č. 6

9% (4) ví o problémech ve svém středisku volného času, kde je participace vhodným nástrojem. 17% (8) je přesvědčeno o některých problémech, které se pomocí participace dají řešit. 8% (4) neví zcela jistě, kde je všude možné použít tento proces v jejich volnočasovém zařízení. 26% (12) dotázaných pedagogů je přesvědčeno, že tímto způsobem se nedají řešit problémy v jejich volnočasovém zařízení. 40% (19) nezná žádný problém, kde by participace pomohla.

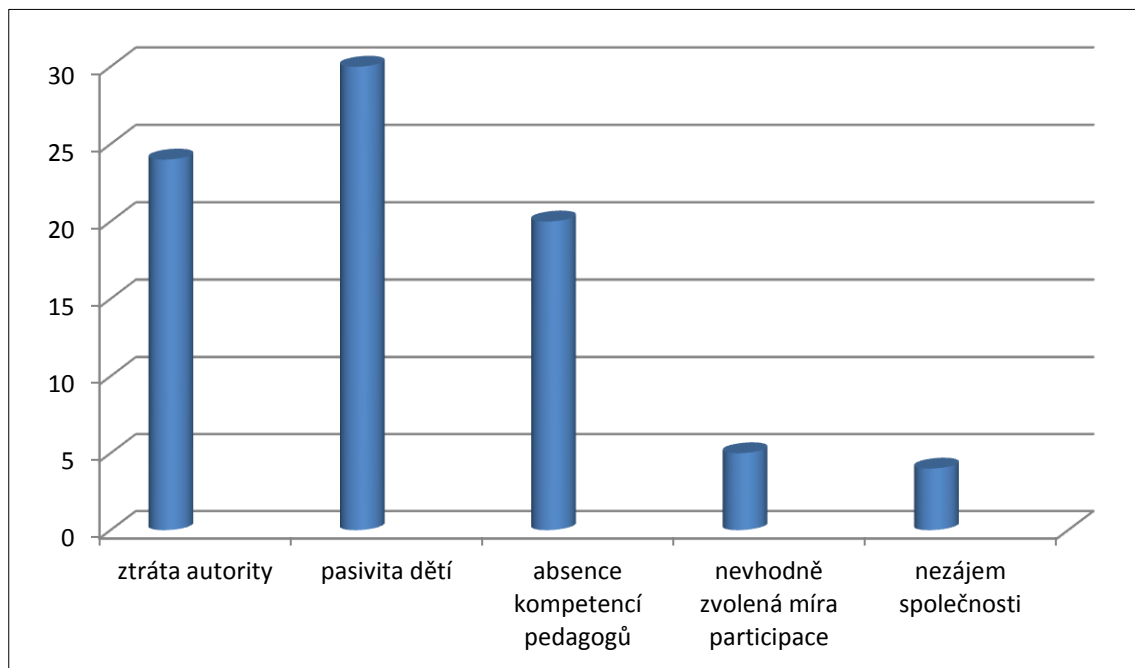
Otázka č. 7: Posuzuje vaše okolí participaci jako vhodný nástroj k výchově a vzdělávání?

Graf č. 7

V souvislosti s vnímáním participace, jako vhodný nástroj výchovy a vzdělávání ve společnosti kolem nás, 15% (7) odpovědělo pozitivně. 21% (10) respondentů se pohybuje ve společnosti, kde jsou z větší části nakloněni k participaci jako nástroji výchovy a vzdělávání, až na malé výjimky. 41% (19) neví, jak společnost kolem nich na tuto otázku reaguje. 17% (8) se přiklání k zápornému názoru, společnost kolem nich není přesvědčená o procesu spolurozhodování dětí, jako vhodný směr ve výchově. 6% (3) odpovídá záporně, jejich okolí nevidí smysl v procesu participace dětí a mládeže v rámci výchovy a vzdělávání.

Otázka č. 8.: Jaké je podle Vás největší riziko participace?

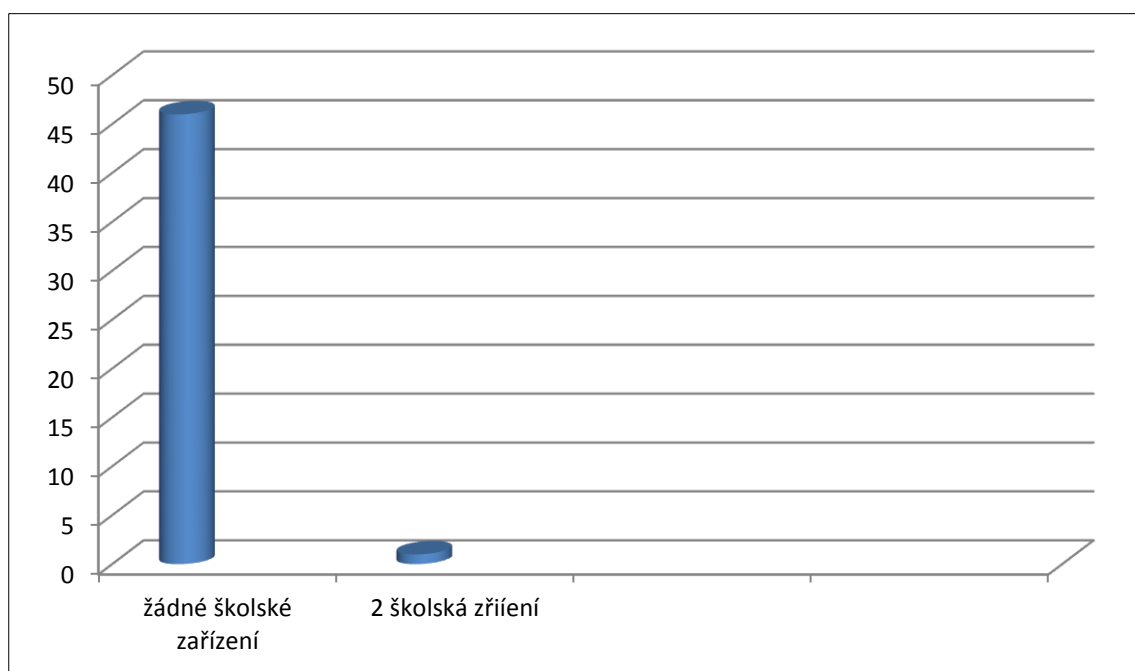

Graf č. 8

24 dotázaných má obavu o ztrátu své autority. Bojí se nepřiměřené reakce dětí, kterou nebudou umět zvládnout. Dokonce jsem zaznamenala vyjádření pedagoga volného času, který upozornil na velmi silný kult dítěte, což není v porovnání s pozicí dospělého dle něj v pořádku. 30 odpovědí se týká neochoty dětí se aktivně podílet na procesu spolurozhodování. 20 pedagogů vidí velké riziko v absenci potřebných kompetencí pedagogů při vedení spoluúčasti v rozhodovacích procesech. S tím souvisí nevhodně zvolená míra participace dětí a mládeže, kterou zaznamenalo 5 respondentů. 4 odpovědi se týkaly špatné nálady ve společnosti, která nemá zájem se těmto otázkám věnovat. 4 pedagogové volného času neodpověděli.

Otázka č. 9.: Znáte školské zařízení, ve kterém je participace součástí ŠVP? Pokud ano, napište které?

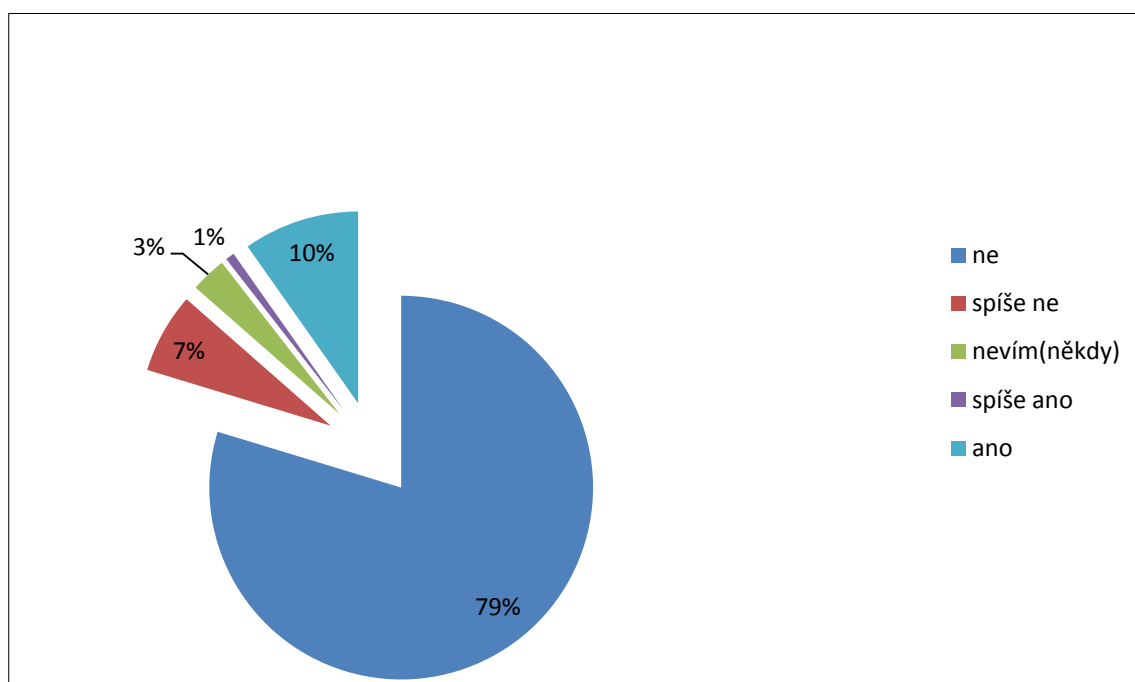
Graf č. 9

46 respondentů odpovědělo, že nezná žádné školské zařízení, kde by byla participace součástí ŠVP. Jeden dotázaný pedagog volného času zmínil Dům dětí a mládeže Karlovy Vary a Gymnázium Ostrov

4.1.2 Účastníci zájmového vzdělávání

Celkový počet získaných vyplněných dotazníků je 133.

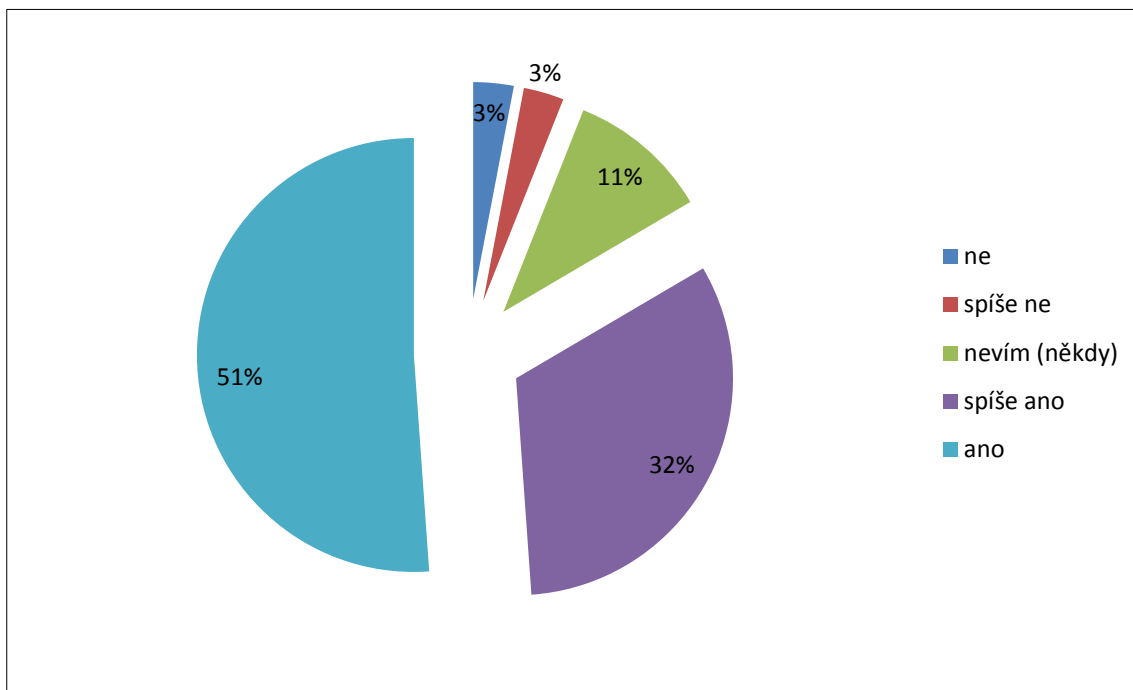
Otázka č. 1: Setkal/a jsi se se slovem PARTICIPACE?

Graf č. 10

Při otázce, zda se děti setkaly se slovem participace, odpovědělo kladně 10% (13) dotázaných. 1 je seznámen s termínem, ale není si úplně jistý. 3% (4) dětí si nejsou jisté a odpovědělo, že neví. Termín znají, ale nedokáží jej vysvětlit. 7% (9) toto slovo není zcela cizí, někde o něm slyšely. 79% (106) účastníků zájmového vzdělávání slovo participace nikdy neslyšeli.

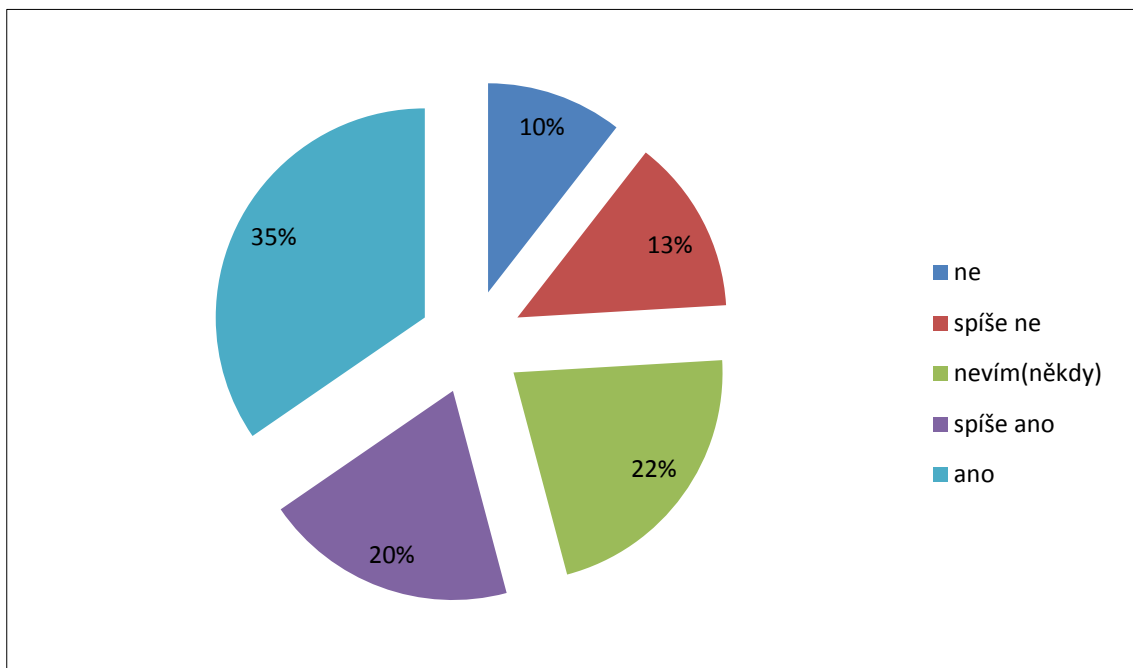
Otázka č. 2: Zajímají se o Tvůj názor rodiče?

Graf č. 11

U 51% (68) dětí se rodiče zajímají o jejich názor. 32% (43) účastníků odpovědělo pozitivně, ale někdy je rodiče nevyslyší. 11% (14) jich připustilo, že rodiče se zajímají o jejich postoj pouze někdy. U 3% (4) se rodiče nezajímají o názor jejich dětí, ale v některých výjimečných případech ano. 3% (4) děti odpověděli negativně. Rodiče podle nich nechtějí znát jejich názor.

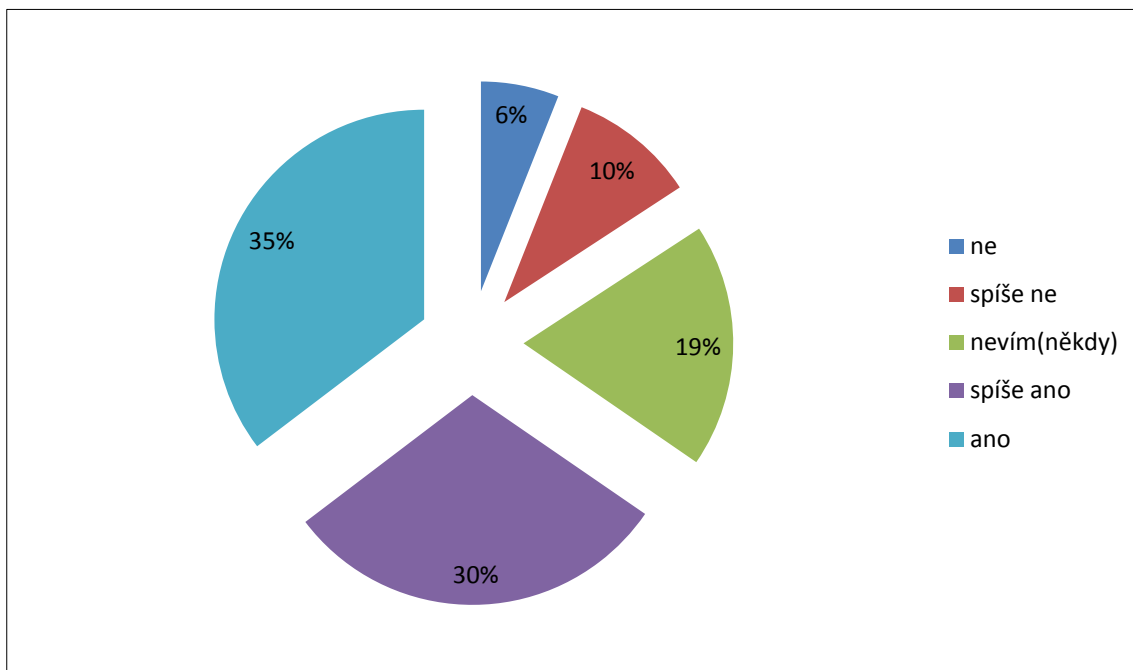
Otázka č. 3: Zajímají se o tvůj názor učitelé ve škole?

Graf č. 12

Učitelé se ve škole zajímají o názor žáků u 35% (46) dotázaných dětí. 20% (26) uvádí ve většině případů zájem pedagogů v této oblasti. Odpověď nevím (někdy) volilo 22% (29) dětí. Jsou situace, kdy jejich názor je vyslyšen. Dle 13% (18) učitelé nemají zájem o názor dětí, až na malé výjimky. V 10% (14) účastníci dotazníkového šetření odpověděli záporně.

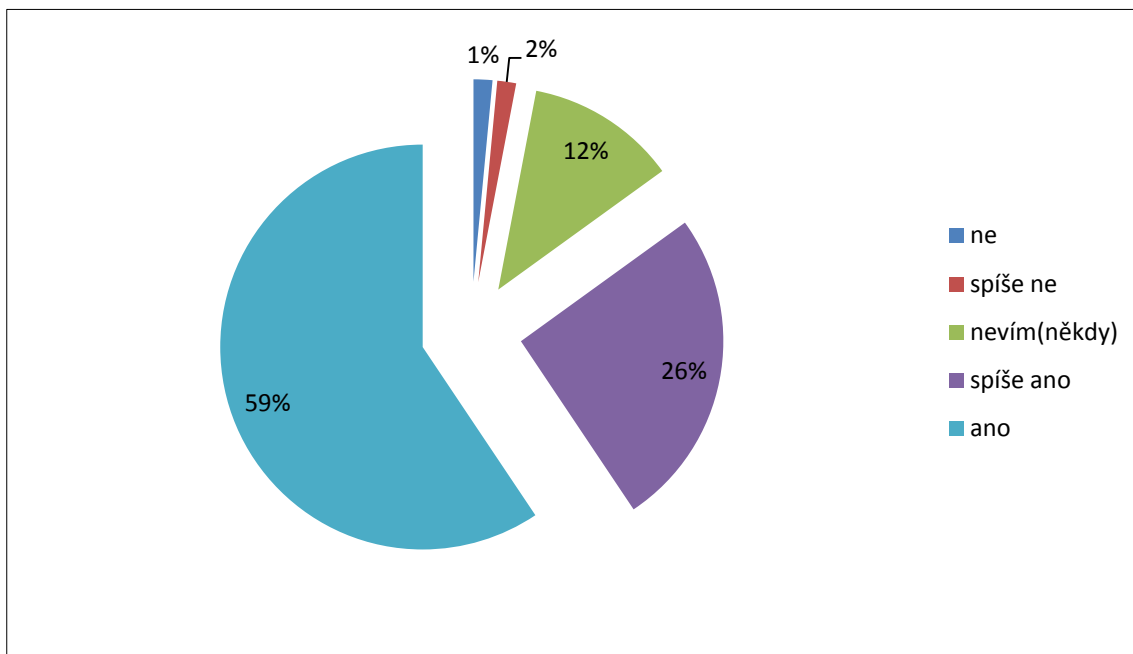
Otázka č. 4: Zajímají se o tvůj názor v partě kamarádů?

Graf č. 13

Ve 4. otázce, jestli se zajímají kamarádi o názor dotazovaných, odpovědělo kladně 35% (47). 30% (40) dětí uvádí, že se kamarádi ve většině případů zajímají o jejich názory. 19% (25) připouští, že pouze někdy je zájem ze strany vrstevníků o jejich názor. V 10% (13) si myslí, že jejich názory kamarády ve většině případů nezajímají. 6% (8) odpovědělo záporně.

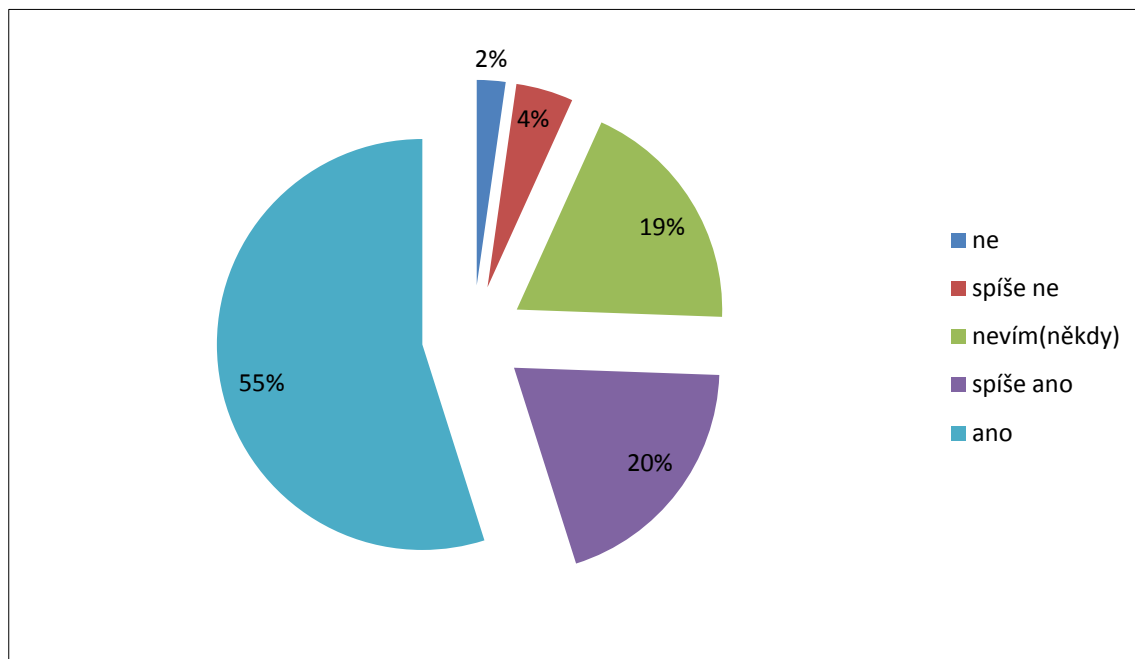
Otázka č. 5: Zajímá se o tvůj názor vedoucí zájmového kroužku?

Graf č. 14

59% (79) si myslí, že se vedoucí zájmového kroužku zajímá o jejich názor. 26% (34) účastníků je přesvědčeno, že z větší části jejich vedoucí má zájem o to co si děti myslí. U 12% (16) si nejsou jisti, zda pokaždé ten zájem je. Odpověděli nevím (někdy). 2% (2) jsou toho názoru, že převážně zájem ze strany pedagoga necítí. 1% (2) odpovědělo záporně.

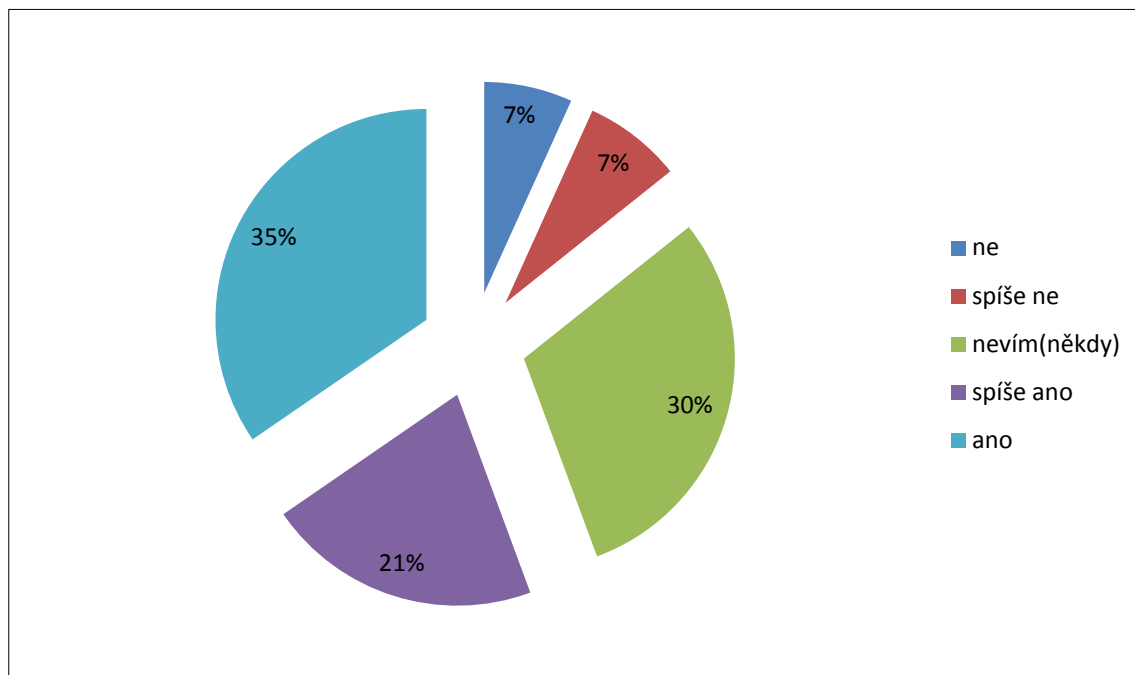
Otázka č. 6: Líbí se ti, když ostatní mají zájem o tvůj názor?

Graf č. 15

55% (73) účastníkům zájmového vzdělávání se líbí, když se lidé kolem nich zajímají o jejich zájmy a potřeby. 20% (26) dotázaných je z větší části také rádi, ale není tomu tak vždy. 19% (25) neví, někdy možná stojí o tuto pozornost. 4% (6) dětem se až na malé výjimky nelíbí zájem o jejich názor a 2% (3) o tento zájem nestojí.

Otázka č. 7: Líbí se Ti, když se ostatní Tvým názorem řídí?

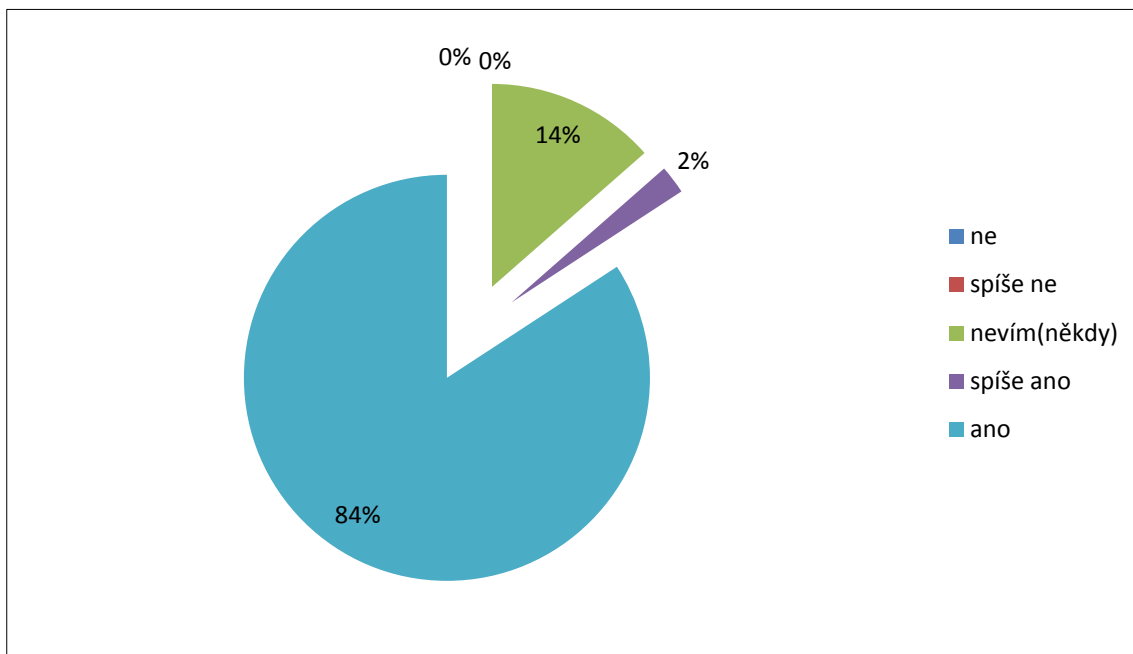

Graf č. 16

Z odpovědí u otázky, zda se respondentům líbí, když se ostatní jejich názorem řídí, vyplývá, že 35% (46) odpovědělo kladně. 21% (28) to také těší, ale ne vždy. U 30% (40) je zřejmé, že se jim líbí, pokud se okolí jejich názorem řídí pouze občas. 7% (10) nemá zájem, aby se okolí řídilo jejich názory, kromě výjimečných situací. 7% (9) odpovědělo, že nechtějí, aby se společnost kolem nich řídila dle jejich postojů.

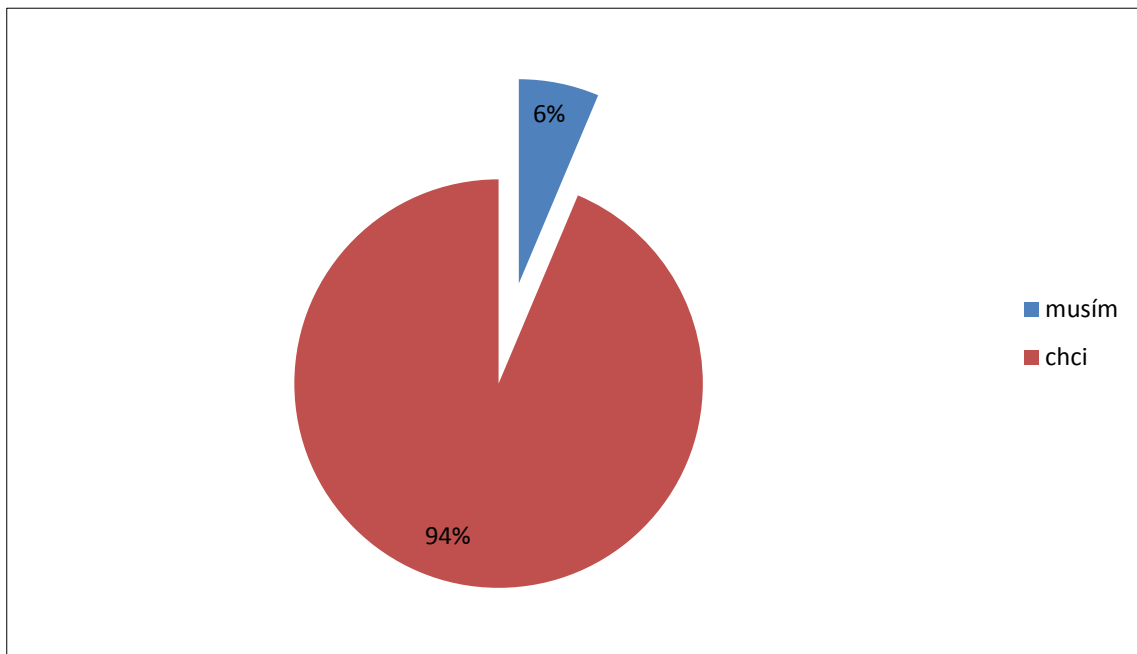
Otázka č. 8: Navštěvuješ zájmový kroužek v domě dětí a mládeže?

Graf č. 17

84% (112) dětí a mládeže navštěvuje zájmový kroužek v domě dětí a mládeže. 2% (3) spíše navštěvují. Lze tedy předpokládat, že pravidelně dochází a jen výjimečně nepřijdou. 14% (18) dotázaných navštěvuje zájmový útvar občas. Záporné odpovědi nikdo nezvolil, protože jsou všichni účastníky zájmového vzdělávání.

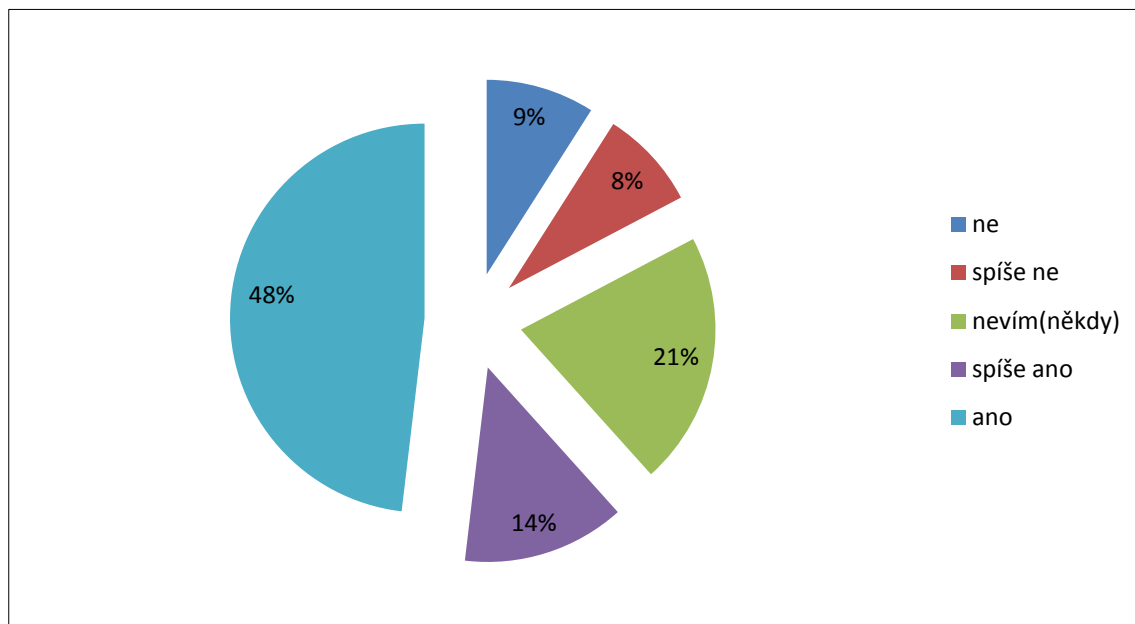
Otázka č. 9: Jestliže ano, tak proč?

Graf č. 18

94% (118) účastníků zájmového vzdělávání dochází do střediska volného času dobrovolně ze svého zájmu. 6% (8) dětí se účastní volnočasových aktivit z donucení.

Otázka č. 10: Představ si, že bys mohl poradit vedoucímu zájmového kroužku, co by se mohlo na kroužku dělat. Chtěl bys to?

Graf č. 19

48% (64) respondentů by se rádo podílelo na programu svého zájmového kroužku. 14% (18) by chtělo spolurozhodovat z větší části, až na pár výjimek. V 21% (28) si nejsou jistí, zda chtějí radit vedoucímu zájmového kroužku. 8% (11) by se raději nepodílelo na programu zájmového kroužku a 9% (12) nemá žádný zájem se účastnit procesu spolurozhodování.

4.1.5 Zhodnocení výzkumu

V rámci výzkumu jsem oslovila 11 středisek volného času v Karlovarském kraji (Ostrov, Cheb, Sokolov, Aš, Kraslice, Mariánské Lázně, Františkovy Lázně, Nejdek, Kynšperk, Nová Role, Karlovy Vary). Ke spolupráci se přihlásily pouze 3 volnočasová zařízení (Mariánské Lázně, Cheb, Karlovy Vary).

Dotazníkové šetření pedagogů volného času

Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že pedagogové volného času z větší části znají problematiku pedagogické participace a souhlasí s jejími principy.

Ve své pedagogické praxi chce využít a využívá proces spolurozhodování dětí převážná většina respondentů. Tento proces využívají v každodenní pedagogické praxi v rámci zájmových útvarů. Pomáhá jim i při letních dětských táborech, sportovních soustředěních, příměstských táborech a akcích pro širokou veřejnost. Podmínky k aktivnímu využití procesu spoluúčasti má k dispozici 90% dotázaných. Údaj, že více jak polovina nezná problém ve svém středisku volného času, který by se mohl řešit cestou participačního procesu, se však v souvislosti s předchozí konstatací zdá být poněkud překvapivá. Společnost kolem dotázaných pedagogů hodnotí tento proces velmi rozdílně. Značná část z nich neví, jak se jejich okolí k této otázce staví. Jako hlavní riziko vidí nebezpečí v samotných účastnících zájmového vzdělávání. Bojí se ztráty své autority a absence svých kompetencí ohledně procesu spolurozhodování. Vnímají i neochotu samotné společnosti v této otázce. Pouze jeden dotázaný zná dvě školská zařízení v Karlovarském kraji, kde je zahrnuta participace v ŠVP.

Dle mého názoru dotázaní externí a interní pedagogové mají pouze základní přehled a jsou ztotožnění jen se základními principy participace dětí a mládeže. K tomuto závěru jsem došla vzhledem tomu, že dotázaní pedagogové v převážné většině vidí největší rizika participace v kázni a neochotě dětí a mládeže. Podmínky pro aktivní využití procesu spolurozhodování mají a ve své pedagogické praxi jej více, či méně využívají. Chybí jim však více znalostí, zkušeností a kompetencí využít aktivní participaci dětí při větších participačních projektech, které by pomohly zkvalitnit služby volnočasových zařízení. Nemají dostatečný přehled o tom, co vše je možné touto cestou změnit tak, aby zájemců o mimoškolní vzdělávání bylo více. K tomuto hodnocení mne vede samotný fakt, že se k nabízené spolupráci připojila pouze tři střediska volného času. Otázky procesu spoluúčasti dětí na chodech volnočasových zařízení v Karlovarském kraji stále nejsou prioritou, kterou by dle mého názoru měly být. Je důležité diskutovat, vzdělávat se a spolupracovat v této oblasti.

Díky malé účasti respondentů není naplněno kvalitativní hledisko výzkumu, a proto závěry nejsou zcela validní. Oslovení středisek volného času proběhlo pouze písemnou formou, což se ukázalo jako nedostačující. Pro přesnější závěry k problematice participaci dětí v domech dětí a mládeže v Karlovarském kraji je zapotřebí oslovit volnočasová střediska osobně a popřípadě nabídnout spolupráci k vyplnění dotazníků.

Provedený výzkum potvrdil mou hypotézu, se kterou jsem do něj vstupovala. Respondenti vnímají podmínky pro aktivní participaci jako dostačující. Je to však diskutabilní, pokud z dotazníkového šetření vyplývá, že nemají potřebný přehled o všech možnostech spoluúčasti dětí a mládeže v rozhodovacích procesech.

V rámci středisek volného času Karlovarského kraje si myslím, že je zapotřebí pedagogy volného času motivovat k nabytí více znalostí a zkušeností v oblasti participačních projektů. Ředitelé těchto školských zařízení by měli vytvořit takové podmínky, kde by bylo spolurozhodování mladé generace součástí jejich programů. Je nutná jejich motivace a podpora k dalšímu vzdělávání v této oblasti tak, aby pedagogičtí pracovníci měli dostatek kompetencí a nadšení do spolupráce s mládeží na větších participačních projektech. Jednou z možností jsou pracovní stáže ve školských zařízeních, kde proces spolurozhodování ve formě „Rady dětí a mládeže“ již existuje. Teoretické znalosti jsou samozřejmě velmi důležité, ale poznání praktických zkušeností je nedocenitelné. Myslím si, že pro každého ředitele tohoto typu volnočasového zařízení by měla být prioritou, mít co nejširší základnu účastníků zájmového vzdělávání. Dalším velice důležitým aspektem je, aby mladá generace s oblibou a nadšením navštěvovala domy dětí a mládeže. Pokud budou mít možnost se podílet na tvorbě programu a samotném klimatu této organizace, jsem přesvědčena o zvýšení počtů zájemců o smysluplně trávený čas. Jestliže vycházím z vyhlášky zákona č. 74/2005 Sb. v § 2, která přímo stanovuje, že: „školská zařízení pro zájmové vzdělávání budou uskutečňovat formy činností v zájmovém vzdělávání vedoucí k prevenci rizikového chování dětí, žáků, studentů“, pak dětské rady v domech dětí a mládeže vidím jako velkou možnost pro bezproblémové začlenění mladé generace do společnosti v současné, tak náročné, době. To však není jediným pozitivem v této otázce. Myslím si, že i pro samotné pedagogy volného času by byla spolupráce s mladými lidmi v procesu spolurozhodování novým impulsem a motivací v jejich práci.

Jejich obavy u participace dětí, kdy hlavním rizikem vidí nekázeň účastníků, by po nabytí potřebných zkušeností, vzaly za své.

Dotazníkové šetření účastníků zájmového vzdělávání

Z výsledků dotazníkového šetření účastníků zájmového vzdělávání vyplývá, že 90% dětí nezná termín participace.

S procesem spolurozhodování se však pravidelně setkávají ve svých rodinách. Ve školách má o názor žáků zájem $\frac{3}{4}$ pedagogů dotázaných dětí. Mezi vrstevníky cítí zájem většina respondentů. Nejlépe si však vedou střediska volného času, kde se 98% vedoucích zájmových útvarů zajímají o to, co si jejich svěřenci myslí a jaké mají zájmy a potřeby. Přes 80% dotázaných dětí se líbí zájem jejich okolí, ale pouze větší polovina je nakloněna tomu, že se ostatní budou jejich nápady řídit. Oslovené děti a mládež navštěvují zájmové kroužky pravidelně až na pár výjimek, které dochází jen občas. Kromě 8 žáků všichni navštěvují zájmové kroužky ze svého zájmu. Více jak polovina respondentů by se ráda podílela na tvorbě programu ve svém domě dětí a mládeže.

Z výsledků provedeného výzkumu usuzuji, že i když děti neznají slovo participace, jejím principům rozumí pod termínem spolurozhodování. Vnímají zájem dospělých, kteří se podílejí na jejich výchově a vzdělávání, o jejich zájmy a potřeby ve větší, či menší míře. V tomto ohledu jasně vítězí pedagogové volného času. Účastníci zájmového vzdělávání rádi prezentují své názory, ale k aktivní spolupráci je připravena jen polovina z nich. Myslím si, že si dostatečně nedokáží představit, co taková jejich spoluúčast na rozhodovacích procesech znamená. Není jim nabídnuta dostatečná možnost, aby nabyli zkušenosti a potřebné kompetence. Dobrou zprávou je, že zájmového vzdělávání se děti účastní hlavně ze své potřeby. Dle mého názoru je zapotřebí využít tento potenciál k oslovení většího počtu zájemců o smysluplně trávený čas v domech dětí a mládeže Karlovarského kraje.

Hypotéza, se kterou jsem do výzkumu vstupovala, byla tedy naplněna pouze z poloviny. Pojem participace sice nemají respondenti osvojen, ale s principy se setkávají a svůj názor jsou připraveni prezentovat. Aktivitu v rozhodovacích procesech je zapotřebí podpořit.

Jsem toho názoru, že současná mladá generace je ochotna a schopna prezentovat své zájmy a potřeby. Jen je zapotřebí dát jim prostor a důvěru, k vyslovení jejich názorů. Citlivým metodickým vedením, motivací a soustavným působením je možné ukázat mladým lidem, že se mohou podílet na své budoucnosti a že mají možnost se realizovat dle svých potřeb. Je to jistý způsob pro překonání generační propasti a navázání oboustranné komunikace. Nejde však jen o podílení se na zdravém vývoji jedince a podpory talentu. Existuje zde i další neméně důležitý aspekt a to je i primární prevence rizikového chování. Ze své dlouholeté pedagogické praxe vím, že pokud mladí lidé navštěvují školské zařízení, kde cítí oporu, respekt a pozitivní sociální klima, nejen že nemají potřebu rizikových projevů chování, ale v případě potřeby, vyhledají pomoc.

4.1.6 Navržené řešení

Domy dětí a mládeže v Karlovarském kraji velmi zaostávají v otázkách spolurozhodování dětí a mládeže v rámci České republiky. K tomuto hodnocení jsem došla na základě výzkumu ve své bakalářské práci, ale i z dlouholeté praxe, kdy je mi známa tato skutečnost. Myslím si, že pokud mladá generace v našem kraji dostane možnost se podílet na svém volném čase, ráda ji přijme. Možnou cestou je vytvoření rad dětí a mládeže při domech dětí a mládeže v Karlovarském kraji, které zde nejsou. Řešení vidím v prohloubení spolupráce mezi jednotlivými domy dětí a mládeže Karlovarského kraje. Je potřeba smysluplná diskuze o procesech spolurozhodování mladé generace, které se budou účastnit zástupci těchto organizací, jak z řad vedení, tak i samotných účastníků zájmového vzdělávání. Iniciátorem těchto setkání a jistým rádcem v této oblasti by měla být, podle mého názoru, Krajská rada dětí a mládeže, která již několik let existuje. Jejím posláním je podporovat oprávněné zájmy dětí a mládeže v duchu "Úmluvy o právech dítěte", ve snaze napomáhat všestrannému rozvoji mladých lidí po stránce duchovní, duševní, tělesné a sociální. K vytvoření dětských rad v jednotlivých volnočasových institucích je zapotřebí zjistit, zda a v jaké míře jsou mladí lidé ochotni se podílet na participaci. Jestliže vycházím z výsledků mého dotazníkového šetření, kterého se zúčastnily tři domy dětí a mládeže, předpokládám pozitivní výsledky i u ostatních středisek volného času Karlovarského kraje.

4.2 Rada dětí a mládež při domech dětí a mládeže

Rada je orgánem účastníků zájmového vzdělávání, který se může vyslovovat k otázkám chodu domu dětí a mládeže a podílí se na procesu spolurozhodování. Členové vznášejí dotazy, připomínky a přichází s vlastními návrhy ke zlepšení programu, prostředí, vztahů mezi pedagogickými pracovníky a dětmi. Podílí se na zviditelnění tohoto školského zařízení.

Ustanovení rady dětí a mládeže v domech dětí a mládeže a její fungování umožňuje stejně jako v případě ustanovení žákovské samosprávy a její fungování ve škole: Školský zákon č. 561/ 2004 Sb.: "Žáci a studenti mají právo zakládat v rámci školy samosprávné orgány žáků a studentů, volit a být do nich voleni, pracovat v nich a jejím prostřednictvím se obracet na ředitele školy s tím, že ředitel školy je povinen se stanovisky a vyjádřeními těchto orgánů zabývat." Ve střediscích volného času se obrací také na ředitele. Úmluva o právech dítěte přijatá Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1989. Kázeň ve škole musí být zajišťována způsobem slučitelným s lidskou důstojností. Výchova musí směřovat k rozvoji osobnosti dítěte při zdůraznění respektu k lidským právům, ke vzájemnému porozumění, k míru a toleranci."

Rada dětí a mládeže vypracuje stanovy, kde přesně uvádí, kdo se může stát členem (věková hranice) a počet zástupců z jednotlivých zájmových útvarů. Funkční období trvá jeden rok a volby probíhají nejpozději do konce září na začátku školního roku. Zvolený člen je povinen se pravidelně zúčastňovat všech řádných i mimořádných jednání. V případě nutnosti může být nadpoloviční většinou svých kolegů odvolán a na jeho místo zvolen jiný člen. Všichni členové mají rovnoprávné postavení, přítomní dospělí hlasovací právo nemají. K přijetí návrhu je třeba souhlasu nadpoloviční většiny přítomných. Rozhodnutí rady dětí a mládeže jsou pro všechny účastníky závazná. Členové rady mají právo dotazovat se všech pedagogů volného času a vedení domu dětí a mládeže na nejasnost spojené s výchovou, programem a provozem školského zařízení a na jejich případné řešení. Spolupodílí se na řešení problémů.

Účastníci zájmového vzdělávání a veřejnost jsou informováni pomocí nástěnky a webových stránek. Četnost jednání si rada stanovuje ve svých stanovách. Výjimečná setkání se konají dle potřeby.

Na prvním jednání se volí předseda, místopředseda a zapisovatel. Účastní se jej členové a zástupce interních pedagogů volného času. Předseda mezi jinými povinnostmi reprezentuje radu dětí a mládeže na důležitých jednáních, kde není možná přítomnost členů zájmového vzdělávání. Všechna jednání jsou veřejná. Se souhlasem předsedy mohou hosté přednést svůj návrh nebo vystoupit v diskuzi. Nemají však právo hlasovat. Metodicky dohlíží a koordinuje radu dětí a mládeže ve středisku volného času interní pedagog volného času, který je vybaven potřebnými kompetencemi.

ZÁVĚR

V bakalářské práci *Participace dětí v domech dětí a mládeže Karlovarského kraje* si kladu za cíl zjistit a popsat současný stav procesu spolurozhodování dětí a mládeže ve střediscích volného času Karlovarského kraje. Pokusila jsem se poukázat na to, jak významná je participace mladé generace v jejich životě. Podstatou spoluúčasti na rozhodovacích procesech je otevřená komunikace a spolupráce mezi jednotlivými jedinci ve společnosti. Cílem je dosažení vzájemného pochopení, vybavení potřebnými kompetencemi a výchova mladé generace v autonomní osobnosti, které demokratická společnost potřebuje.

Bakalářskou práci jsem rozdělila do čtyř hlavních kapitol. První tři kapitoly jsou teoretické, poslední se zabývá výzkumem zájmu o participaci u pedagogů volného času a účastníků zájmového vzdělávání. V první kapitole teoretické části vymezuji termín volného času a jeho historický vývoj. Velice mne překvapilo, jak málo informací o volném čase v historii je dostupných. Bylo zapotřebí prostudovat mnoho literatury o životě lidí ve starověku, středověku a novověku, abych mohla s určitou mírou pravděpodobnosti alespoň odhadnout cosi o volném čase lidí v tehdejších dobách. V následující kapitole jsem se zaměřila na volnočasové aktivity dětí a mládeže v současné době. Porovnávala jsem přístup vybraných zemí v oblasti volného času dětí a mládeže. Různé vzdělávací a výchovné systémy zmíněných zemí nabízejí mnoho variant systémů, jak lze dětem přiblížit smysluplně trávený volný čas. Lze tedy předpokládat, že využitím mezinárodní spolupráce bychom přispěli k většímu výběru a rychlejší aplikaci ověřených užitečných volnočasových aktivit.

Závěr teoretické části jsem věnovala termínu participace, přičinám jejího vzniku a principům využití. Z mnoha dostupných materiálů je zřejmé, že proces spolurozhodování dětí a mládeže je velmi diskutované a preferované téma. Společnost vnímá potřeby mladé generace vyjadřovat své názory k jejich postavení ve společnosti. Je zapotřebí jim poskytnout prostor a podpořit je v aktivní účasti ve společnosti tak, aby se participace stala globálním tématem všech generací široké veřejnosti.

V praktické části jsem provedla výzkum prostřednictvím dotazníkového šetření. Oslovila jsem jedenáct středisek volného času Karlovarského kraje. Připravila jsem dotazníkové šetření pro pedagogy volného času a účastníky zájmového vzdělávání. Ve svých hypotézách jsem předpokládala, že pedagogové volného času používají pouze základní participaci v každodenním obsahu zájmového vzdělávání a mladí lidé jsou připraveni a ochotni se aktivně podílet na spoluúčasti v rozhodovacích procesech. Provedený výzkum mi potvrdil první hypotézu. Pedagogové volného času mají pouze základní přehled o možnostech využití participačních procesů. Aktivní proces spolurozhodování dětí využívají jen ve svém každodenním obsahu zájmového vzdělávání. S většími participačními projekty nemají zkušenosti a nejsou jim známy možnosti jejich využití. K lepší orientaci v této oblasti a k možnosti vytvoření větších participačních projektů by bylo zapotřebí další vzdělávání a praktická zkušenost. Jejich práce by dostala tak nový impuls a motivaci. Z výzkumu dále vyplývá, že slovo participace účastníci zájmového vzdělávání neznají, ale s principy se ve svém životě setkávají. Mladá generace je ochotna prezentovat své zájmy a potřeby. Druhá hypotéza byla tedy naplněna pouze z poloviny. Citlivým metodickým vedením je možné dětem a mládeži ukázat, že se mohou podílet na své budoucnosti a realizovat se dle svých potřeb. Výchova, důvěra, respekt a podpora jsou cesty k překonání generační propasti a navázání otevřené komunikace.

Slabým článkem provedeného výzkumu je malá účast respondentů. Z jedenácti oslovených středisek se ke spolupráci přihlásily pouze tři. Nebylo tedy naplněno kvalitativní hledisko výzkumu, a proto závěry nejsou zcela validní. Pro další možný výzkum v této oblasti je zapotřebí oslovit domy dětí a mládeže osobně, popřípadě jim nabídnout spolupráci k vyplnění dotazníků.

Na základě výzkumu ve své bakalářské práci a ze zkušeností ve své dlouholeté praxi usuzuji, že domy dětí a mládeže v Karlovarském kraji velmi zaostávají v participaci dětí a mládeže v rámci České republiky. Možnou cestou je vytvoření rad dětí a mládeže ve volnočasových zařízeních, které zde neexistují. Prohloubením spolupráce, otevřená komunikace a společná snaha těchto organizací jsou významnými aspekty pro rozvoj participace mladé generace v našem kraji. Mladí lidé jsou připraveni být aktivními členy společnosti. Záleží tedy na nás dospělých, zda jsme ochotni s nimi spolupracovat a vytvářet tak podmínky, pro jejich plnohodnotný vývoj.

Vypracováním této bakalářské práce jsem si rozšířila obzor vědomostí o volném čase a procesech spolupráce mladé generace. Získané znalosti a stávající stav participace dětí a mládeže ve střediscích volného času Karlovarského kraje je novým impulsem a motivací pro mou dlouholetou práci pedagoga volného času.

POUŽITÁ LIETRATURA

Monografické publikace

DLOUHÁ, J. a kol., *Vědění a participace*, 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009,

ISBN 978-80-246-1656-8

DOHERTY, J. W., *Kdo koho vychovává?*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2006, ISBN 80-7255-138-8

GREG, D., JEŽKOVÁ, V., *Školní vzdělávání: zahraniční trendy a inspirace*, 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2006, ISBN 80-246-1313-1

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J., *Pedagogické ovlivnování volného času*, 1. vyd. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-262-0030-7

HOFBAUER, B., *Participace dětí a mládeže na životě společnosti*, 1. vyd. MŠMT Hořovice: Duha, 2000

JŮVA, V., sen. & jun., *Stručné dějiny pedagogiky*, 5. vyd. Brno: Paido, 2003, ISBN 80-7315-62-X

KAPLÁNEK, M., KOČEROVÁ, M., *Participace – nejlepší způsob výchovy k demokracii*, 1. vyd.: Inc.- Pedagogium, 2011, ISSN 1213-7499

MANSFELDOVÁ, Z., KROUPA, A., *Participace a zájmové organizace v České Republice*, 1. vyd. Praha: Slon, 2005, ISBN 80-86429-53-9

MATOUŠEK, O., *Mládež a delikvence*, 3. vyd. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-825-8

PÁVKOVÁ, J., *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*, 3. vyd. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-711-6

PELIKÁN, J., *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*, 2. dotisk - 1. vyd., Praha: Karolinum, 2007, ISBN 978-80-7184-569-0

PRŮCHA, J., *Srovnávací pedagogika: mezinárodní komparace vzdělávacích systémů*, 2. vyd. Praha: Portál, 2012, ISBN 978-80-262-0191-5

ŘÍČAN, P., *Cesta životem*, 2. vyd. Praha: Portál, 2006, ISBN 80-7367-124-7

SAK, P., *Proměny české mládeže*, 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000, ISBN 80-7229-042-8

VERDON, J., *Volný čas ve středověku*, 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003, ISBN 80-7021-543-7

CHALOUPKA, L., *Úvod do sociální patologie V. – Volný čas, parta a zájmová sféra obtížně vychovatelných dětí a mládeže*, 1.vyd. Univerzita Karlova v Praze: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, 1021 - 3692

„Elektronická“ díla

American Time Use Survey: Grafy podle témat: Volný čas a .... [Internet] 23.10.2013, revize [7.3.2014]. <<https://www.bls.gov/tus/charts/leisure.htm>>

E-pedagogium 1/2011. [Internet], revize [12. 2.2014].

<https://www.pdf.upol.cz/fileadmi/user_upload/pdf/e-pedagogikum_1_2011.pdf>

Formy zájmového vzdělávání - Knihovna. [Internet] 29.10.2013, revize [2.3.2014].

<https://knihovna.oseminare.cz/index.php/Formy_zajmového_vzdělávání>

Charta pro volný čas. [Internet], revize [2. 3.2014].

<<https://www.worldleisure.org/pdfs/charter.pdf>>

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013. [Internet], revize [4. 3.2014].

<https://www.rdmkv.cz/dokumenty/006/koncepce_statni_politiky_pro_oblast_deti_mla_deze_na_obdobi_2007_2013.pdf>

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007-2013. [Internet], revize [4.3.2014]. <<https://www.msmt.cz/file/24965/download/>>

Ondráčková E., V boskovické školní družině udělují Řád družinového úsměvu. [Internet] 12. 2. 2014, revize [10. 3. 2014]. <https://blanensky.denik.cz/zpravy_region,>

Patočková V., Šafr J., Trávení volného času v České republice ve srovnání s evropskými zeměmi v r.2010. [Internet], revize [4. 3. 2014]. <https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_from2content/documents/c3/a4013/fu/10019s_traveni_volneho_casu.pdf>

Tunisko.net – Kdo tu žije? – O lidech – sociální uspořádání. [Internet], revize [8. 3. 2014]. <https://www.tunisko.net/zeme_kapitou.php?klic=1225>

Vidláková J., Podoby žákovské participace, Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2007. [Internet], revize [12. 2. 2013]. <<https://www.rvp.cz/clanek/229/1675>>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: dotazník pro pedagogy volného času – strana 39.

Příloha č. 2: dotazník pro účastníky zájmového vzdělávání - strana 39.

Příloha č. 1: dotazník pedagogů volného času – strana 39.

DOTAZNÍK PARTICIPACE - pedagogové volného času

Zaškrtněte zvolenou odpověď, nebo stručně odpovězte.

muž žena
věk

číslo otázky	Otázka	ano	spíše ano	nevím (někdy)	spíše ne	ne
1.	Znáte problematiku pedagogické participace (spolurozhodování dětí)?	5	4	3	2	1
2.	Ztotožňujete se s principy participace?	5	4	3	2	1
3.	Chcete využívat participaci ve své pedagogické praxi?	5	4	3	2	1
4.	Máte podmínky na svém pracovišti pro aktivní využívání participace?	5	4	3	2	1
5.	Pokud se ztotožňujete s principy participace a máte podmínky na pracovišti k jejímu aktivnímu využití, při jaké příležitosti ji používáte? (stručně napiš)	X	X	X	X	X
6.	Znáte problém ve Vašem volnočasovém zařízení, kde by byla participace vhodným nástrojem řešení?	5	4	3	2	1
7.	Posuzuje vaše okolí participaci jako vhodný nástroj k výchově a vzdělávání?	5	4	3	2	1
8.	Jaké je podle Vás největší riziko participace?	X	X	X	X	X
9.	Znáte školské zařízení, ve kterém je participace součástí ŠVP? Pokud ano, napište které.	X	X	X	X	X

Příloha č. 2: dotazník účastníků zájmového vzdělávání – strana 39.

DOTAZNÍK PARTICIPACE – účastníci zájmového vzdělávání

Zaškrtněte zvolenou odpověď.

hoch dívka
věk

číslo otázky	Otázka	ano	spíše ano	nevím (někdy)	spíše ne	ne
1.	Setkal/a jsi se se slovem PARTICIPACE?	5	4	3	2	1
2.	Zajímají se o Tvůj názor rodiče?	5	4	3	2	1
3.	Zajímají se o Tvůj názor učitelé ve škole?	5	4	3	2	1
4.	Zajímají se o Tvůj názor v partě kamarádů?	5	4	3	2	1
5.	Zajímá se o Tvůj názor vedoucí zájmového kroužku?	5	4	3	2	1
6.	Líbí se Ti, když ostatní mají zájem o Tvůj názor?	5	4	3	2	1
7.	Líbí se Ti, když se ostatní Tvým názorem řídí?	5	4	3	2	1
8.	Navštěvuješ zájmový kroužek v domě dětí a mládeže?	5	4	3	2	1
9.	Jestliže ano, tak proč (zaškrtni): CHCI - MUSÍM	X	X	X	X	X
10.	Představ si, že bys mohl poradit vedoucímu zájmového kroužku, co by se mohlo na kroužku dělat. Chtěl bys to?	5	4	3	2	1